

BOGDÁN GERGELY ÁRMIN¹

Jövedelmi egyenlőtlenség és a középosztály helyzete Magyarországon

Absztrakt

A jövedelmi egyenlőtlenségek témája több országban a közpolitikai viták homlokterébe került az elmúlt években. Bár Magyarországon a médiában vagy politikai fórumokon erről kevesebbet hallhatunk, hazánkban is meghatározó problémát jelenthet a túlzott jövedelmi polarizáció és az egyes társadalmi rétegek egymástól való elszakadása. Munkámban bemutatom a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását és tendenciáját az elmúlt 30 évben, és külön kitérek a társadalom gerinceként emlegetett a középosztály helyzetére is. Kérdőíves kutatásom eredményeivel érzékeltetem a fiatal generációk jövedelmi egyenlőtlenségről alkotott preferenciáit, és kísérletet teszek a hazai jövedelmi egyenlőtlenségek jövőbeni irányának prognosztizálására.

Kulcsszavak: jövedelem, egyenlőtlenség, társadalom, rétegek, középosztály, elszegényedés

A kutatást az EFOP 3.6.1-16-2016-00012 számú Innovatív megoldásokkal Zala megye K+F+I tevékenysége hatékonyságának növeléséért című projekt támogatta.

1 Bogdán Gergely Ármin BGE-PSZK Pénzügy és számvitel BA hallgató; e-mail: bogdangergely@hotmail.com.

1. Bevezetés

A jövedelmi egyenlőtlenségek témaköre manapság több nyugati országban is a közpolitikai viták homlokterébe került. Az Egyesült Államok előző elnöke, Barack Obama is korunk meghatározó kihívásának nevezte az egyenlőtlenség leküzdését, de a katolikus egyházfő, Ferenc pápa is felszólalt a túlzott egyenlőtlenség ellen (Politico 2013; Moore 2013).

A jövedelmi egyenlőtlenség hazánkban is tetten érhető, és bár a politikában vagy a médiában nem jelennek meg olyan markánsan, a társadalom bizonyára érzékeli a jelenlétüket.

A 90-es években több tanulmány is készült a társadalom jövedelmi egyenlőtlenség iránti hozzáállásának bemutatására, ezek közül Kolosi (1990), Róbert (1994), Sági (1996) tanulmányait érdemes megemlíteni.

Az ekkor készült felmérések a poszt szocialista társadalom egyenlőtlenség iránti attitűdjét vizsgálták, így olyanok megkérdezésével készülhettek el, akik jól ismerték a szocializmus egalitárius eszmerendszerét. A rendszerváltás óta azonban eltelt közel 30 év és felnőtt egy új generáció, akik számára már sokkal inkább a kapitalizmus normarendszere számít kiindulópontnak.

Dolgozatom egyik legfőbb célja a rendszerváltást követően szocializálódott fiatalság jövedelmi egyenlőtlenségekhez való hozzáállásának felmérése. Az attitűdök érzékeléséhez egy országosnál szűkebb csoportot jelöltem ki a vizsgálat elvégzésére. Tekintettel pécsi származásomra, az otthonomnak számító Baranya megyéből származó fiatalok válaszait elemeztem, így az eredmények főként rájuk vonatkoztathatók.

Munkámban bemutatom a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását és jelenlegi szintjét is Magyarországon, hogy láthassuk, mennyiben térnek el a fiatalok percepciói a valóságtól. Lezárásképpen bemutatok néhány olyan tényezőt, amelyek jelentős befolyással lehetnek a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulására, annak érdekében, hogy következtetéseket vonhassunk le a jövőbeni tendenciákra nézve.

Dolgozatom főbb kutatási kérdései:

1. Valójában mekkora ma Magyarországon a jövedelmi egyenlőtlenség?

A kérdés vizsgálatára nemzetközi és hazai makrostatisztikai adatokból végzett mutatókat veszek sorra, hogy megtudjam, milyen mértékű valójában a magyar jövedelmi egyenlőtlenség. Külön figyelmet fordítok a középosztály relatív társadalmi helyzetére, hogy láthassuk, milyen állapotban van a gazdaság gerinceként emlegetett középréteg.

2. Mit gondol a baranyai fiatalság a ma Magyarországon tapasztalható jövedelmi egyenlőtlenségről?

A kérdőíves kutatásomra kapott adatok elemzésével kerülhetünk közelebb a baranyai fiatalok által érzékelt egyenlőtlenség és az erről alkotott vélemények megismeréséhez. A percepciókon túl a társadalmi preferenciájukat is igyekeztem felmérni, hogy megtudjam, milyen társadalomban élnének szívesebben.

3. Milyen irányba változhatnak a jövedelmi egyenlőtlenségek az elkövetkező években?

Annak érdekében, hogy megbecsülhessük a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását a közeljövőben, megvizsgáltam néhányat a legfontosabb egyenlőtlenségekre ható tényezők közül. A tényezők tekintetében itt is különböző gazdasági, illetve társadalmi kutatásokra, statisztikai adatokra hagyatkoztam.

2. A jövedelmi egyenlőtlenségről általánosságban

2.1. Az egyenlőtlenség társadalomfilozófiai alapjai

A téma alapjainak letételéhez, úgy érzem, elengedhetetlen, hogy az egyenlőség és az egyenlőtlenség ideológiai háttéréről írjak néhány sort. Az egyenlőség fogalmát két formában szokták használni. Az aktuális *pozíciók egyenlősége* nem más, mint hogy a társadalom tagjai között nincs különbség a jelenleg befolyó jövedelmük, vagyonuk, lakáskörülményeik tekintetében. A *lehetőségek egyenlősége* ezzel szemben azt jelenti, hogy mindenkinek egyenlő esélye van az előbb említett javak, körülmények elérésére

(Andorka 2006). Vizsgált témám a jövedelmi egyenlőtlenségek, az éppen aktuális pozíciók közti eltérések vizsgálatára alapul.

A jövedelmi egyenlőtlenség témaköre határterületnek számít a tudományban, így már régóta központi kérdése a közgazdaságtannak, a szociológiának, de ugyanígy a filozófiának is. Ezt jól szemlélteti, hogy a modern közgazdaságtan atyjaként ismert Adam Smith is többször említi méltán ismert – *Nemzetek Gazdagsága*, illetve *Az erkölcsi érzelmek elmélete* című – könyveiben a témát (Fleischacker 2013). Nem meglepő, hogy foglalkoztatta a kérdés, hiszen Smith a morálfilozófia professzora volt a glasgow-i egyetemen, és fontosnak tartotta mind az erkölcsiség, mind a társadalmi igazságosság kérdéseit (Bussing-Burks 2003). Arról, hogy Smith végső soron hogyan is képzelte a jövedelem méltányos elosztását vagy mennyire számított egalitáriusnak, számos értekezés született (vö.: Fleischacker 2013; Anderson 2016; Hill 2016). Ezek alapján leginkább mérsékelten egyenlőségpártinak mondható a „közgazdaságtan kovácsa” – de mit jelent ez? Aszerint, hogy mennyire vagyunk elfogadóak az egyenlőtlenséggel szemben, általában 3 fő irányzatot szokás elkülöníteni (Andorka 2006):

1. A jövedelmi egyenlőtlenségekkel szemben leginkább megengedő irányzat szerint az egyenlőtlenség szükséges, sőt kívánatos. Ez egyfajta szociáldarwinista kiválasztódásra alapuló elmélet, amelynek lényege, hogy a legrátermettebb emberek a legsikeresebbek, ezáltal az ő jövedelmük magasabb, mint kevésbé szorgalmas vagy tehetséges társaiké. Ezen irányzat képviselői elutasítanak minden állami újraelosztó funkciót, mondván: a jövedelmi kiválasztódás automatikusan megtörténik.

2. Ennél mérsékeltebb álláspont az egyenlőség a lehetőségek terén, amelyet többek között J. S. Mill (1836) és John Rawls (1997) nevéhez köthetünk. Akkor beszélhetünk a lehetőségek egyenlőségéről, ha valaki a körülmények által elszenvedett hátrányát (családi problémák, anyagi gondok stb.) képes erőfeszítésével ellensúlyozni, és ezáltal a kívánt kimenetet elérni (Roemer 1998). A lehetőségek egyenlőségét pártolók általában az olyan gazdaságpolitikai lépéseket támogatják, amelyek az esélyegyenlőséget helyezik előtérbe (például az oktatás legyen hozzáférhető mindenki számára), ám a gazdasági kimenetek, például a jövedelmek egyenlősége nem cél számukra. Legfontosabb érv emellett az egyenlőtlenség ösztönző hatása, amely segíti a társadalom és a gazdaság fejlődését.

3. Az egyenlőségre minden áron való törekvés az ún. egalitárius irányzatra jellemző. Ennek szélsőséges formái a marxizmus, a szocializmus, illetve a kommunizmus. A szocializmust Karl Marx és Friedrich Engels egy posztkapitalista társadalmi berendezkedésként képelték el, amelyben az elosztás munkamérték szerint valósul meg. A tévhitek ellenére a szocialista társadalmakban helyet kap bizonyos fokú egyenlőtlenség a produktivitáshoz, hasznossághoz mérten, ám törekedni kell ezek szintjének visszaszorítására (Arneson 1992). A kommunista társadalom ezzel szemben teljesen egyenlőnek lett megálmodva, ám a XX. század során számos sikertelen próbálkozás bizonyította ezen utópia működésképtelenségét.

A három irányzat elemei fellelhetők a történelem lapjai között, modern demokratikus gazdaságokban, politikai kampányokban vagy jogi szövegezésekben. Például az Egyesült Államokban a múlt század óta fontos szerepet kap a már korábban említett lehetőségek terén fennálló egyenlőség, azaz, hogy kemény munka árán mindent el lehet érni származástól, vallási meggyőződéstől vagy bőrszintől függetlenül. Ennek az ideológiának James Truslow Adams 1931-ben az *amerikai álom* nevet adta, amely azóta is élénken él az amerikai közvélemény tudatában (Library of Congress, 2012).

A hangzatos megnevezés ellenére mégis elmondható, hogy az OECD-országok közül az Egyesült Államok a legtöbb nyugati országnál rosszabbul szerepel mind a jövedelmi egyenlőtlenség, mind a szociális mobilitás tekintetében (OECD, 2017). Miért lehet ez?

A téma jeles képviselői, mint Anthony Atkinson (2015), Joseph Stiglitz (2012) vagy Thomas Piketty (2015), figyelmeztetnek arra, hogy nem elég a lehetőségek terén törekedni az egyenlőtlenség csökkentésére, hiszen az maradéktalanul nem képes megoldást nyújtani a kimenetek terén bekövetkező jövedelmi vagy vagyoni különbségekre.

A másik jelentős probléma a kizárólag lehetőségek terén fennálló egyenlőségre való törekvéssel, hogy önmagában, a kimenetek befolyásolása nélkül nem teremthető meg. A jövedelem forrásának szempontjából két csoport különíthető el: tőke- és munkajövedelem. Az egyenlőtlenség természetesen mindkét jövedelemtípus esetében fennáll, ám Piketty (2015) könyvében többször is hangsúlyozza, hogy a tőketulajdon eloszlásában megfigyelhető egyenlőtlenség jóval szembetűnőbb, mint a munkajövedelem esetében. A tőke átörökítésén keresztül a szélsőséges egyenlőtlenség is továbböröklődik, csorbítva az esélyegyenlőséget. Ha azonban kizárólag az esélyegyenlőség növelése címén a vagyon adóztatására kerül sor, azzal csökken az egyén rendelkezésére álló tőkejöv-

delme, azaz végső soron a kimeneti egyenlőtlenség is. Ez jól mutatja tehát, hogy kizárólag az esélyegyenlőséget megteremteni aligha lehet, hiszen az közvetetten hatással van a kimeneti egyenlőtlenségekre is (Atkinson 2015).

A 2008-as válságot megelőző időszakban több fejlett nyugati országban is jellemző volt a piaci liberalizáció, dereguláció és az állam újraelosztó szerepének visszaszorulása, aminek az 1989-es washingtoni konszenzus adott jogi és diplomáciai alapot. A gazdasági kimenetekben szereplő egyenlőtlenségek ennek hatására jelentősen növekedtek. Többen bíztak benne, hogy a piac „láthatatlan keze” elsimítja az ingadozásokat, serkenti a befektetéseket és a fogyasztást, és igazságosan elosztja a megtermelt javakat. A válságot követően azonban megrendült ez a bizalom, és sokak számára nyilvánvalóvá vált, hogy még a legfejlettebb kapitalista rendszerek sem képesek a fent említett feladatok maradéktalan ellátására. Mára többnyire egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségeket addig érdemes csökkenteni, amíg az nem korlátozza a gazdaságot és az egyén személyes szabadságát (Andorka 2006).

Pénzügyi értelemben ez a teória a jövedelemadók vonatkozásában jelenik meg, hiszen a túlzottan progresszív adórendszer a teljesítmény visszafogását eredményezi, így a munkát és a jövedelmet terhelő adók zavarják meg leginkább a piac normál allokációs mechanizmusát.

Am bizonyos esetekben maguk a jövedelmi egyenlőtlenségek korlátozzák a gazdaságot, és fosztják meg a társadalmat a potenciálisan elérhető gazdasági jólét megteremtésének lehetőségétől. Ez például a fogyasztáson keresztül, illetve a rossz egészségügyi állapoton keresztül hat vissza a gazdaság teljesítményére.

A következő alfejezetben a túlzott jövedelmi egyenlőtlenségek gazdaságra ártalmas hatásai közül említék néhányat, a teljesség igénye nélkül. Az alfejezet célja, hogy belásuk, a probléma nem csupán bizonyos rétegeket érint, hanem a gazdaság egészét.

2.2. Az egyenlőtlenség hatása a gazdaságra

Abban a legtöbb közgazdász egyetért, hogy bizonyos fokú egyenlőtlenségre szükség van ahhoz, hogy jelen gazdaságunk prosperálni tudjon. Gyakori érvek emellett, hogy az emberekre ösztönzőleg hat a náluk gazdagabb társaik sikere, vagy hogy a tőkebefektetések és ezzel a tőkésosztály megléte elengedhetetlen az új ötletek megvalósulásához, vállalatok létrejöttéhez és így a gazdaság bővüléséhez (Dabla-Norris et al. 2015).

Az 1950-es 60-as években az Egyesült Államokban közhellyé vált az a mondás, hogy az *emelkedő hullám az összes hajót felemeli*.² Ez nagyjából azt jelenti, hogy a bővülő gazdaság egyaránt jó mindenkinek, és bár nem azonos mértékben, de minden réteg élvezheti a gyümölcsét. Ez a gondolat uralta a modern piacgazdaságokat az elmúlt 40-50 évben, ám ma már tudjuk, hogy a GDP folyamatos növekedése önmagában nem vezet a társadalom kollektív jólétéhez (Sen 1990).

Ennek ellenére a folyamatos növekedés a mai napig fő célként lebeg a döntéshozók szeme előtt, és mind a piaci szektorban, mind az állami szférában a kibocsátás bővítésének mértéke a meghatározó mérőszám. Emiatt sok esetben kevésbé veszik figyelembe az ilyen módon kitermelt túlzott jövedelmi egyenlőtlenségeket és ezek gazdaságra gyakorolt káros hatásait (Atkinson 2015). Főleg az így létrejött externáliák miatt a folyamatos növekedés ideológiájának számos kritikus irányzata létezik, például a *degrowth*, vagyis „nem növekedés” irányzata.

CSÖKKENŐ PRODUKTIVITÁS

A gazdaságra az egyik legnagyobb problémát az egyenlőtlenséget érzékelő társadalom csökkenő produktivitása jelenti. Ha valaki úgy érzi, túl egyenlőtlen a rendszer és igazságtalanul jártak el vele szemben, akkor kevésbé hajlandó teljes potenciáljának megfelelően dolgozni (Stiglitz 2012). A Nobel-díjas George Akerlof és Janet Yellen (1990) által végzett kutatások még az önkéntes munkanélküliség és a jövedelmi egyenlőtlenség percepciói között is kapcsolatot vélnek felfedezni.

A munkakeresés és munkába állás iránti hajlandóság az igazságérzeten esett csorba mértékével fordítottan arányos. Azaz, ha igazságtalannak ítéljük a társadalmat, kevésbé érzünk magunkban motivációt az aktív munkavégzésre.

SZŰKÜLŐ KÖZÉPOSZTÁLY

Ha egy egyenlőtlen jövedelmi és vagyoni eloszlással operáló országot vizsgálunk, figyelembe kell vennünk, hogy az egyes jövedelmi rétegek nem egymástól elzárva, „vákuum-

2 Szó szerinti fordítás, eredeti: A rising tide lifts all boats.

ban” élnek, hanem fogyasztási, beruházási és megtakarítási szokásaik hatással vannak a gazdaság egészére (Stiglitz 2012).

A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése során a tehető rétegek egyre nagyobb jövedelemre tesznek szert, míg a középosztály és az alsóbb rétegek reáljövedelmei csökkennek vagy stagnálnak. Ez a folyamat egyre növekvő nélkülöző réteget és egyre szűkülő középosztályt eredményez. A negyedik ipari forradalom egyes feltevések szerint a középosztály szerepét még inkább csorbítani fogja a közeljövőben (Molnár 2018). Az így leszakadó, elszegényedő középosztály értelmezhető úgy, mint egy csökkenő fogyasztási hajlandósággal és munkaerőpiaci aktivitással rendelkező réteg.

A visszaeső fogyasztás és alacsonyabb adóbevételek rontják a gazdaság teljesítőképességét, így ezen réteg aktivizálása és a minél szélesebb középosztály megléte mindenki érdeke. Egyrésztől állami érdek, mert az államháztartás mérlegének egyensúlyához hozzájárulnak a középosztály által befizetett adóbevételek, másrésztől a vállalatok érdeke is, hiszen elengedhetetlen számukra a széles fogyasztóképes bázis és az aktív, képzett munkaerő megléte (Stiglitz 2012).

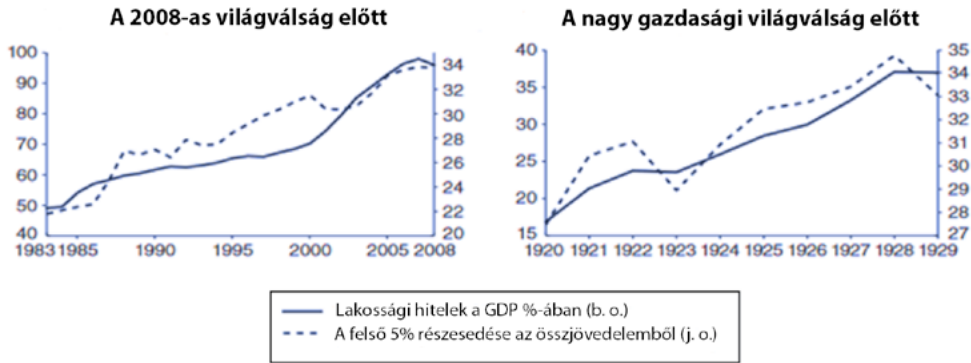
NÖVEKVŐ KRÍZISKOCKÁZAT

Ha a jövedelemegyenlőtlenség folyamatosan növekvő tendenciát mutat, az idővel a vagyoni helyzet átrendeződéséhez vezet. Amíg a tehetősebb rétegek befektetéseik útján egyre gyarapodó vagyona tesznek szert, addig a társadalom jövedelemből takarékoskodni nem képes része továbbra sem termel többletet. A jövedelmek átcsoportosulása útján az alsóbb rétegek fogyasztása korlátozódik, ezáltal hitelkereslet alakul ki, míg a tehetősebb réteg akkumulálódó vagyona hitelkínálathoz vezet (Pinkasz 2012).

Kumhof és Ranciére (2015) dinamikus és sztochasztikus általános egyensúlyi elméleti modellt alkottak, hogy megvizsgálják a pénzügyi válságok, a túlzott jövedelemkoncentráció és az alsóbb rétegek alacsony fedezetű hitelállományának összefüggését.

Kutatásuk során arra az eredményre jutottak, hogy a felső 5% teljes jövedelemből való részesedésének növekedése szorosan követi a népesség eladósodottságának növekedését. Ez az 1. ábrán bemutatott nagy gazdasági világválságot és a 2008-as gazdasági világválságot megelőző időszakban is megfigyelhető volt az Egyesült Államokban.

1. ábra: Jövedelemegyenlőtlenség és a háztartások eladósodottsága a nagy gazdasági világválság és a 2008-as válság előtti időszakban

Forrás: Kumhof et al. (2015)

A kutatás fontos megállapítása, hogy az alacsony fedezettel bíró hitelek elterjedése nem csupán a pénzügyi deregulációnak köszönhető, hanem elsősorban a magas jövedelemmel rendelkező rétegek hitelezési hajlandóságának és az alacsony jövedelemmel rendelkező rétegek megnövekedett hiteligenységének. A pénzügyi deregulációt már csupán az előállt helyzetre adott válaszként értelmezik.

Következtetéseiket összefoglalva: a túlzott jövedelmi egyenlőtlenség az alsóbb rétegeknél finanszírozási korlátokat okoz, míg a felsőbb rétegeknél többletet alakít ki. Ez a folyamat eladósodtsághoz vezet, és az adósság mértékének növekedésével nő a krízis kialakulásának valószínűsége is.

A PIACI SZEREPLŐK TÚLZOTT BEFOLYÁSA

Az, hogy a vállalati szektorban ne csak a legtehetősebb rétegeknek legyen lehetőségük érvényesülni, fontos feltétele a versenyző, demokratikus piac meglétének. Az anyagi javak szűk körbe való összpontosulásának azonban fontos következménye, hogy a többség nem képes jövedelmének felhalmozására vagy érdembeli befektetésére. Ebből következőleg a vállalatok feletti irányítás és befolyás a szűkebb tehetős réteg privilégiuma marad (Stiglitz 2012).

Tekintettel a mai nemzetközi nagyvállalatok befolyására és világgazdaságban betöltött szerepére, a szűken értelmezett tehetős réteg, például a sokat emlegetett felső 1%, olyan hatalmi pozícióba kerülhet, hogy döntéseikkel nagyobb hatást fejthetnek ki a társadalomra, mint választott képviselőink, politikusaink. Ez extrém szélsőségek esetén alapjaiban áthatja alá a demokratikus berendezkedést és helyezheti a cégérdeket az ország érdekei elé.

Példaként említhető a korábban már taglalt 2008-as gazdasági világválságot elindító jelzálogpiaci válság. Amikor kilyukadt az „ingatlanlufi”, az Egyesült Államok kormánya előtt nem állt más lehetőség, mint kiségiteni az ügyben leginkább érintett bankokat, hogy elkerüljék a válság tovább mélyülését. A kiségités végül nemzeti és társadalmi érdekként lett aposztrofálva, ám mégis úgy tűnik, mintha a cégek érdekei kerültek volna előtérbe az adófizetői pénzből kifizetett 700 milliárd dolláros mentőcsomag odaítélésénél. Ezek vonatkozásában nem lett egyértelműen erősebb a szabályozási környezet, valamint a válságot kirobbantó vállalatok vezetői elkerülték a büntetést, ami igen erős negatív üzenettel bír.

A GAZDASÁGRA KIFEJTETT HATÁSOK ÖSSZEGZÉSE

Összefoglalva: a túlzott, illetve növekedő egyenlőtlenség rendkívül káros a gazdaság egészére nézve. A jelenség okozhatja többek között a gazdasági produktivitás visszaesését, munkanélküliséget, lassuló ütemű növekedést, a szociális ellátórendszer fizetéképtelenségét, tömeges eladósodást, gazdasági destabilizációt és végső soron akár gazdasági válságok kirobbanását is.

2.3. Az egyenlőtlenség társadalmi vonatkozásai

A túlzott jövedelmi egyenlőtlenség nem csak a gazdaságra, hanem annak résztvevőire, így kollektíven a társadalomra is káros hatásokat tud kifejteni. Neves közgazdászok, mint Joseph Stiglitz vagy Richard Wilkinson számos ilyen hatást említenek:

„Álláspontjuk szerint azért kell csökkentenünk az egyenlőtlenségeket, mert ártanak a jelen társadalmának; a szerzők megnövekedett egyenlőtlenségekkel magyarázzák a társadalmi kohézió gyengülését, a bűnözés emelkedését, az egészség romlását, a tizen-

évesek körében gyakori terhességet, az elhízást és még sok más társadalmi problémát” (Atkinson 2015: 24).

TÁRSADALMI MEGOSZTOTTSÁG

A jövedelmi egyenlőtlenség növeli az egyes jövedelmi rétegek közti különbséget, fokozva ezzel a társadalom megosztottságát. A társadalmi kohézió vagy összetartás annál gyengébb, minél megosztottabb a társadalom. Bár társadalmi kohézióról vagy megosztottságról főként politikai fórumokon hallhatunk, a téma nem ismeretlen a közgazdaságtan számára sem.

A 2. ábrán az ún. osbergi körforgás látható, amely jól mutatja a társadalmi kohézió és a gazdasági prosperitás ciklikus kapcsolatát (Tóth 2016). Az osbergi körforgás alapja a több kohézió által megvalósuló magasabb szintű kooperáció, amely nagyobb gazdasági prosperitást eredményez. Csery (2015) azonban kiegészítette a körforgást a hatékony állami újraelosztás tényezőjével. Ezen tényező fontosságát jól szemlélteti az alábbi példa.

2. ábra: Az osbergi körforgás kiegészítve a „hatékony állami újraelosztás” tényezőjével

Forrás: Csery (2015: 2)

A skandináv (szolidáris) gazdaságpolitikai modelleket követő országokat már jóval gazdasági sikereik előtt, a 70-es években is a magas fokú állami szerepvállalás és a hatékony újraelosztás jellemezte. Ennek hatására, mikor gazdaságuk fellendülésnek indult, a megtermelt javakat is a társadalom szolgálatába állították. Norvégia például a 90'-es években már jelentősnek számító olajbevételekkel rendelkezett, amit egy úgynevezett szuverén állami befektetési alapon helyeztek el.

A befektetési alap jelenlegi mérete meghaladja az ezermilliárd eurót, és nem titkolt célja a hozamokból finanszírozni az ország jóléti, szociális kiadásait (Bloomberg 2018). Felmerül a kérdés, hogy ha az olajbevételeket nem a széles körben értelmezett társadalom jólétének fedezésére, hanem egy szűk réteg gazdagodására fordították volna, az milyen hatással lett volna a társadalmi kohézióra és ezáltal a gazdaságra.

Magyarországon manapság elég sokat lehet hallani a társadalmi kohézió megteremtésének fontosságáról (lásd: Nemzeti Együttműködés Rendszere, Nemzeti Összetartozás Napja), ám a skandináv modell szerinti, kohéziót erősítő gazdaságpolitikai lépésekről már jóval kevesebbet (Csery 2015).

BŰNÖZÉS

Láthattuk korábban, hogy az alsóbb jövedelmi rétegek reálbéreinek stagnálása, esetleg csökkenése finanszírozási korlátokhoz vezethet. Ha a társadalom peremén élők egyre kevesebb jövedelemmel rendelkeznek, nagyobb eséllyel nyúlnak törvénytelen eszközkhöz életminőségük javítása érdekében.

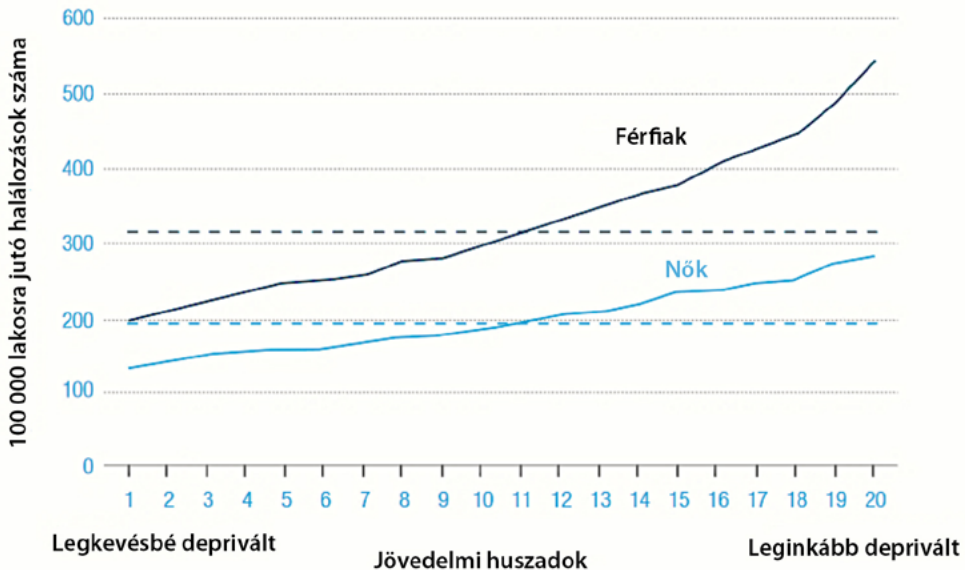
Az alacsony jövedelem mellett az elszegényedők igazságérzete is felhatalmazást nyújthat a tehetősebbek vagyonának eltulajdonítására. Az egyenlőtlenség és a bűnözés közti kapcsolat egyik jele, hogy az olyan országokban, ahol extrém méreteket ölt a jövedelmi egyenlőtlenség, kevésbé érzik biztonságosnak az emberek, hogy este egyedül menjenek az utcára (Ray 2017).

EGYENLŐTLENSÉG AZ EGÉSZSÉG TERÉN

Bár nyilvánvalónak tűnhet, érdemes megemlíteni a jövedelem és az egészség között fennálló kapcsolatot, amelynek szemléltetését a 3. ábra segíti. Ahogy látjuk, az alacsony

jövedelem miatti hátrányos helyzet jelentős halálzási kockázatot képez a halálzási bármely okát tekintve, férfiak és nők körében egyaránt.

3. ábra: A halálzási ráta az Egyesült Királyságban jövedelmi helyzet tekintetében, 1999–2003

Forrás: WHO (2008: 31)

Az Egyesült Királyságban végzett kutatások alapján az országon belüli jövedelemegyenlőtlenség szegényebb végén elhelyezkedő tized halálzási rátája 2-3-szoros értéket mutat a jövedelmi skála másik végén elhelyezkedő tehetős réteg halálzási rátájához képest (World Health Organization, 2008). A magasabb halálzási rátában szerepet játszanak az olyan tényezők, mint az olcsó, rosszabb minőségű ételek miatti elhízás, a rosszabb egészségügyi ellátás vagy a káros szerek (dohányzás, alkohol) magasabb arányú használata.

AZ EGYENLŐTLENSÉG TÁRSADALOMRA KIFEJTETT HATÁSAI ÖSSZEGEZVE

A jövedelmi egyenlőtlenségek túlzott mértéke ronthatja a társadalmi kohéziót, befolyásolhatja a társadalom várható élettartamát és növelheti a bűnözés esélyét.

Az egyenlőtlenebb társadalmak esetében a skála aljára szorulóknak nagyobb eséllyel korlátozódnak olyan alapvető emberi jogai, mint az élethez, az élelemhez vagy a szabadsághoz való jogok. A jövedelmi egyenlőtlenség növekedése végső soron nem csupán a gazdaság stabilitását fenyegeti, hanem a társadalom összetartását és az alsóbb rétegek egzisztenciáját is.

3. Jövedelmi egyenlőtlenség és a középosztály jelenlegi helyzete

Ebben a fejezetben több szempontból vizsgálva szemléltetem a Magyarországon fellelhető jövedelmi egyenlőtlenségek jelenlegi szintjét. Elsőként bemutatom az európai országok jövedelmi egyenlőtlenségéről számot adó Gini-indexet, hogy láthassuk, mennyire egyenlőtlen a jövedelem eloszlása Magyarországon, nemzetközi összehasonlításban. Ezt követően az egyenlőtlenség alakulásának tendenciáját vizsgálom egészen a 80-as évektől kezdve. Végül külön kitérek a magyar középosztály helyzetére, hogy láthassuk, mennyire egészséges a társadalom és a gazdaság „gerince”.

3.1. Jövedelmi egyenlőtlenség a V4-ek és a nyugati országok viszonylatában

Sokat lehet hallani manapság a jövedelem szerinti felső 1% és az alsó 99% közti jövedelemegyenlőtlenségről, ám azt gondolom, az átfogó vizsgálathoz kevés a két véglet által birtokolt jövedelem összehasonlítása. Ez a fajta túlegyszerűsítés nem ad információt a 99% által birtokolt jövedelmen belüli eloszlási különbségekről, így azt is feltételezhetnénk, hogy a társadalom 99%-a egyenlően osztozik a javakon, és kizárólag a felső 1% jövedelme vélhető extrémnek. Ám korántsem ez a helyzet.

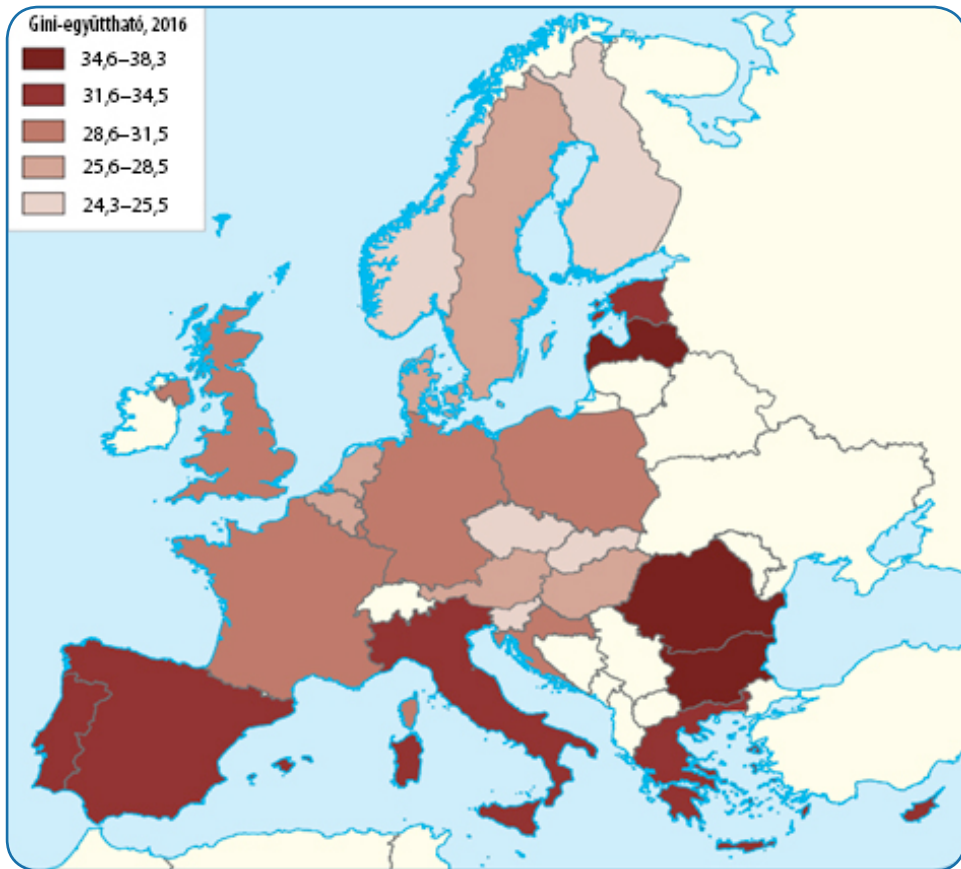
Ugyanígy a felső végletnél sem csupán az 1%-ra koncentrálunk, mivel a vagyon átöröklődése, mint az egyik legfontosabbnak tartott jövedelmi egyenlőtlenséget gerjesztő folyamat, inkább megfigyelhető a felső 10 vagy akár 20 százalék tekintetében, semmint kizárólag a felső 1%-ba tartozók „klubjában”, ahol egyébként igen nagy a fluktuáció (Szelényi–Mihályi 2016).

A jövedelmi egyenlőtlenség mérésére és nemzetközi összehasonlítására leggyakrabban használt mutató az ún. Gini-index. A Gini-index egy egyetlen számba tömörített mutató, amely megmutatja, mennyire egyenlőtlen az adott ország jövedelemelosztása. A Gini-index 0 és 1 közötti értéket vehet fel, ám sok esetben, ahogy most mi is, száza-

lékos skálára számítják át. A 0-s érték esetén a társadalom minden tagja egyenlő jövedelemmel rendelkezik, míg a 100-as érték azt jelenti, hogy az ország összes jövedelme egyetlen ember kezében összpontosul, és a többieknek nem jut semmi.

A 4. ábrán az Európai Unió országainak térképét láthatjuk Gini-indexük alapján megfestve. A térképen szereplő országok között Magyarország 28,2-es Gini-indexével a kevésbé egyenlőtlen országok közé tartozik.

4. ábra: Gini- index az egyes OECD országokban, 2016

Forrás: portfolio.hu (2017)

A visegrádi 4-ek közül Lengyelországban a legmagasabb és Szlovákiában a legalacsonyabb a mutató. Az EU országai közül Bulgáriában és a Balti-államokban találkozhatunk a legextrémebb egyenlőtlenséggel. Bulgária 38,3-as, míg Litvánia 37-es értékkel

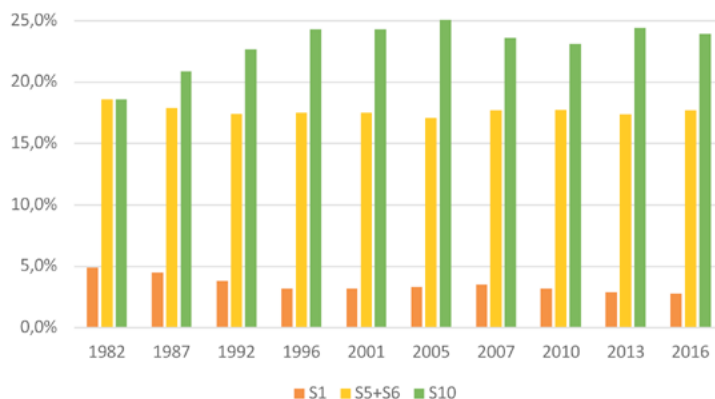
rendelkezik. A skála másik végén közvetlen szomszédaink szerepelnek, mint legkevésbé egyenlőtlen országok: Szlovákia és Szlovénia.

Bár nemzetközi összehasonlításra kiválóan használható, érdemes megjegyezni, hogy a Gini-index egyenlőtlenséget tömörítő tulajdonsága jelentős adatvesztéssel jár, és nehezen megállapítható belőle az egyes társadalmi rétegek relatív helyzete az országon belül (Piketty 2015). Elemzésünkben emiatt egy valamivel tágabb látóteret biztosító mutatóval vizsgáljuk az egyenlőtlenség alakulását az évek során Magyarországon.

3.2. Jövedelmi egyenlőtlenség Magyarországon az 1980-as évektől kezdve

Annak érdekében, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség magyarországi helyzetét kicsit jobban átlássuk, rövid történelmi utazást teszünk egészen a rendszerváltás előtti időkhöz, az 1980-as évekig. Az 5. ábrán az 1982 és 2016 között eltelt időszakban figyelhetjük meg a jövedelemeloszlás változását. A grafikon három jövedelmi csoport összjövedelemből való részesedését mutatja.

5. ábra: Az egyes egy főre jutó jövedelmek alapján képzett népességtizedek részesedése az összes jövedelemből Magyarországon, 1982 és 2016 között

Forrás: 1982–2007 Kolosi et al. (2010); 2010–2016 KSH (2018a)

A narancssárga (S1) a legszegényebb jövedelmi tized részesedését, az S5+S6 a középső két jövedelmi tized együttes részesedését, míg az S10 a legtehetősebb jövedelmi tized részesedését mutatja.

A középen elhelyezkedő ötöd (S5+S6) összjövedelemből való részesedése enyhén csökkent az évek alatt: míg a 80-as évek elején még 18,6% jutott nekik, ez 2016-ra már csak 17,7%.

Ennél azonban jóval drasztikusabb ütemben csökkent a legalsó jövedelmi tized által birtokolt jövedelem hányada. Jól látható, hogy míg a szocialista berendezkedés során közel 5%-át vitték haza az összjövedelemnek, addig ez az arány 2016-ra ennek csaknem felére, 2,8%-ra zsugorodott. Ezzel párhuzamosan szigorúan monoton növekedett a felső jövedelmi tized relatív részesedése egészen 2004-ig, amikor elérte maximumát, a 25%-ot. Ezt követően a második MSZP-kormány alatt enyhe csökkenés volt megfigyelhető, mára pedig ismét 24% fölötti hányadát viszik haza az összjövedelemnek a legtehetősebbek.

A társadalom jövedelmi polarizációjának erősödése a szocialista rendszer leváltásának egyértelmű velejárójaként értelmezhető. Az első 15 évben szinte töretlenül növekedett a legtehetősebb 10% relatív jövedelme, és csökkent a legszegényebb réteg szelete a jövedelmi tortából. 2007-re valamelyest csökkent a legtehetősebbek jövedelmi részesedése, míg a legszegényebbek jövedelemhányada növekedést mutat. Így az eddig fennálló 7,6-szoros különbség a szegények (S1) és a gazdagok (S10) között 6,7-szeres szorzóra módosult.

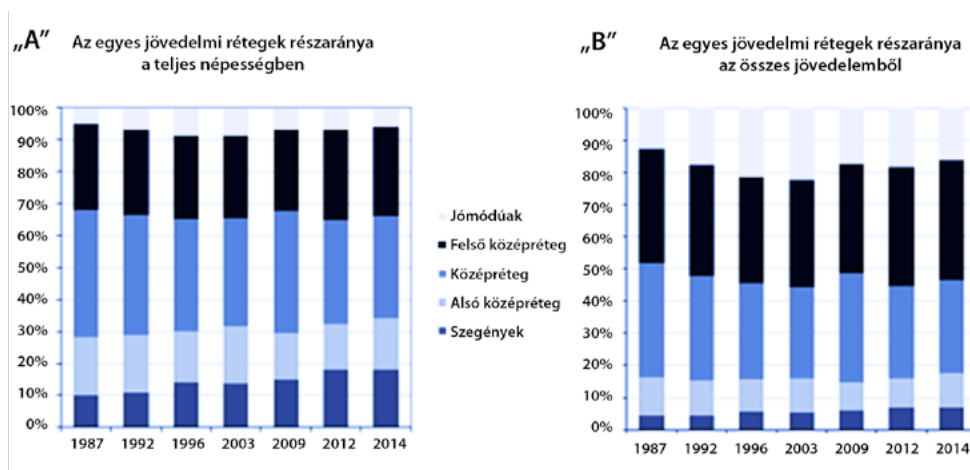
2016-ra a jövedelmi olló az alsó és felső jövedelmi tized között 8,6-szorosra nőtt, ami a vizsgált időszakban a legnagyobb különbség. A 2016-os legfrissebb adatok szerint megnövekedett jövedelmi egyenlőtlenséggel nézünk szembe.

Egy másik mérési módszer szerint a jövedelmet nem egyenlő méretű csoportokra kell osztani, hanem a mediánjövedelemtől való eltérésük alapján kell meghatározni a középréteget, a jövedelmi szegényeket és a jómódúakat. A mediánjövedelem 60 és 200 százaléka közötti jövedelemmel rendelkezőket tekintjük középrétegnek, a 60% alatti jövedelemmel rendelkezőket szegénynek, míg a mediánjövedelem 200%-át meghaladó jövedelemmel rendelkezőket jómódúnak.

Ezek alapján 2014-ben a népesség közel háromnegyede beletartozott a relatív középrétegbe. Ebből körülbelül a teljes népesség 16%-a az alsó középréteget alkotja (a mediánjövedelem 60 és 80 százaléka közötti jövedelemmel rendelkezők), 32% a középső középréteg (a medián 80%-a és 120%-a között) és 28% a felső középréteg aránya (a medián 120%-a és 200%-a között) (Tóth 2016).

A 6-os „A” ábráról jól látható az egyes jövedelmi rétegek népességbeli részarányának változása, míg a „B” ábra az ezen jövedelmi rétegek által birtokolt jövedelem összjövedelemből számított hányadáról ad információt.

6. ábra: Az egyes jövedelmi rétegek népességaránya és részesedése az összes jövedelemből, 1987–2014 (%)

Forrás: KSH, Magyar Háztartási Panel és TÁRKI-adatok alapján Tóth (2016: 78)

A jövedelmi szegények csoportja 1987-ben mindössze a népesség 10%-át jelentette és az összjövedelem 4%-ával rendelkeztek, ám népességbeli arányuk 2014-re 18%-ra duzzadt, és az általuk birtokolt jövedelem is 7%-ra nőtt az összjövedelem arányában.

A jövedelmi ranglétra másik végén található jómódúak 5%-os mérete jobbra változatlan maradt, ám míg a 80-as évek végén a jövedelmek 13%-ával rendelkeztek, addig ez 2014-re 16%-ra növekedett. Eközben a középréteg mérete 40%-ról 32%-ra csökkent, az általuk birtokolt jövedelmi részesedés pedig 35%-ról 29%-ra (Tóth 2016).

Ez alapján tehát a jövedelmi szegények aránya nagyobb mértékben növekedett, mint az általuk birtokolt jövedelem hányada, a jómódúak változatlan számban vannak jelen, ám az általuk birtokolt jövedelem nőtt, a középréteg mérete pedig jelentősen csökkent.

Bár a szűkebb értelemben vett középréteg csökkent valamelyest Magyarországon, a tágan értelmezett középrétegek népességbeli aránya még így is 76%. Ez alapján azt gondolhatnánk, hogy hazánkban széles a középosztály, ám a jövedelmi mediántól való eltérés alapján húzott „mesterséges” középréteg nem feltétlenül rendelkezik a szocio-

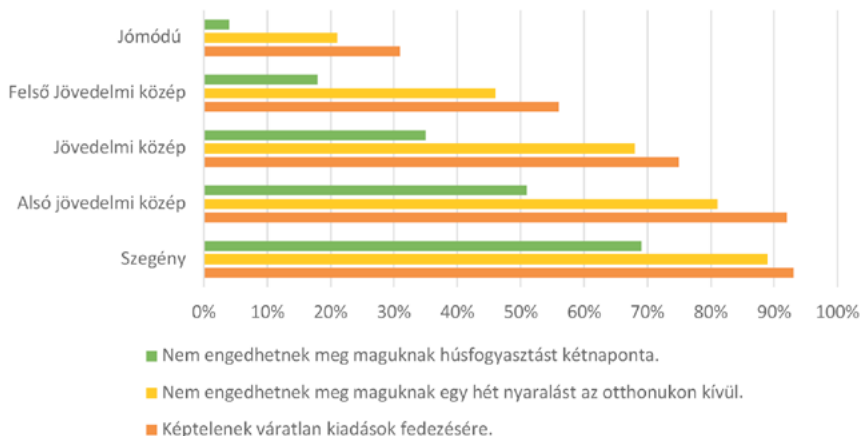
lógiai értelemben vett középosztály társadalmi pozíciójával, vásárlóerejével vagy jövedelmi helyzetével (Tóth 2016). A következő alfejezetben kísérletet teszek a magyar középosztály valódi méretének és helyzetének feltérképezésére.

3.3. A középosztály helyzete Magyarországon

Egy országban a középosztály méretét a közgazdasági értekezésekben általában a medián-jövedelemtől húzott sávok alapján szokták meghatározni, ahogy mi is tettük korábban (Vaughan-Whitehead et al. 2016). Ennek azonban nagy hátránya, hogy az általunk jövedelmi középnek titulált rétegek társadalmi jellemzőiről, fogyasztási mintáiról, vásárlóerejéről nem kapunk elegendő információt, csak arról, hogy mekkora eltérések találhatók az egyes jövedelmek között. Emiatt vizsgálta meg Tóth (2016) az egyes jövedelmi csoportokon belül a nélkülözők arányát az EU által ajánlott deprivációs mérőszámok segítségével.

A 7. ábra azt mutatja, hogy a 3 leggyakrabban említett deprivációs jellemző mekkora hányadát érinti az egyes jövedelmi csoportoknak. Jól látszik, hogy a jövedelmi mediántól mért távolsága alapján középosztálynak minősülő jövedelmi csoportok jelentős része érintett a felsorolt 3 probléma valamelyikében.

7. ábra: A depriváltak aránya a különböző jövedelmi rétegekben Magyarországon, 2014 – Azok aránya, akiknek esetében előfordult az adott probléma (%)

Forrás: TÁRKI adatok alapján Tóth (2016: 80)

A jövedelmi középréteg közel háromnegyedének okozna gondot egy váratlan kiadás fedezése, például egy drágább autóalkatrész, egy mosógép vagy egy csőtörés. Ez arra enged következtetni, hogy a jövedelme alapján középréteggént értelmezett csoport nagy része nem rendelkezik tartalékokkal, és közel kétharmaduk, bár szeretne, mégsem engedhet meg magának egy egyhetes nyaralást sem. Az alsó jövedelmi közép több mint felének a fogyasztott élelmiszer tekintetében is korlátozódik a választása jövedelmi helyzete miatt.

A Tóth (2016) által végzett kutatás, tehát rámutat arra a tényre, hogy a jövedelmi mediántól való távolságát tekintve középréteggént értelmezett csoportok nem rendelkeznek a középosztályra jellemző fogyasztási mintákkal, megtakarításokkal. A valódi középosztály méretének felbecsléséhez tehát egy többdimenziós mutatószámrendszerre van szükség, amely nem csak a jövedelmet veszi figyelembe.

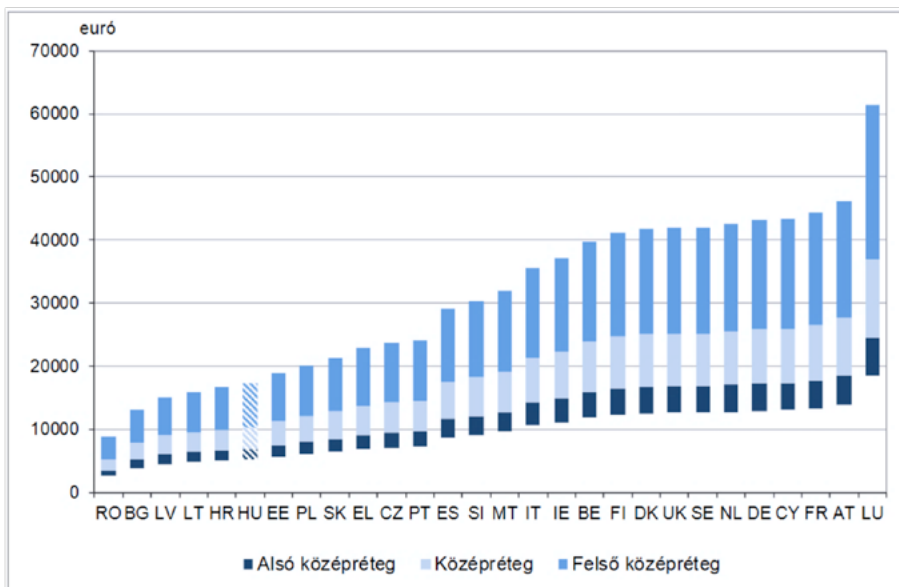
Fábián (2015) öt társadalmi csoportot különített el a vagyon, a jövedelem és a fogyasztás együttesének vizsgálatával. Az öt osztály közül az alsó kettő a legnépesebb, ezekben összesen a teljes magyar népesség 65%-a megtalálható (alsó osztály: 36%, alsó középosztály: 29%).

A szociológiai értelemben vett középosztály a társadalom 20%-át, míg a felső középosztály a 11%-át teszi ki, így az általa felső osztályként elnevezett réteg aránya 4% körül alakul (Fábián 2015).

Ebből a felosztásból az derül ki, hogy a szociológiai értelemben vett középosztály szintje alatt helyezkedik el a magyar népesség közel kétharmada. A középosztályi lét-hez elegendő forrással rendelkező közép- és felső közép csoportok összesen a népesség 31%-át teszik ki, ami nem számít kifejezetten kevésnek, ám a problémát az jelenti, hogy a nélkülözésre nem kényszerített rétegek Magyarországon nem középen, hanem a felső kétharmadban helyezkednek el.

Hazánkban tehát a középosztályra jellemző anyagi biztonságról, nem korlátozott fogyasztásról, megtakarítások meglétéről leginkább a tehetősebb felső kétharmad esetében beszélhetünk. Ezt jól mutatja a középosztály alcsoportjainak határait nemzetközi összehasonlításban szemléltető 8. ábra.

8. ábra: A jövedelmi középréteg egyes csoportjait meghatározó jövedelemhatárok vásárlóerő-paritáson számítva az EU-országokban, 2011 (euró)

Forrás: EU-SILC 2014 adatok alapján Tóth (2016)

A nálunk felső középréteggként szemléltetett jövedelmi csoport vásárlóereje több nyugat-európai ország alsó középrétegének vásárlóerejéhez esik közel. Aki ma Magyarországon a középréteg vásárlóerejével rendelkezik, az Nyugat-Európa egyes országaiban jövedelmi szegénynek minősül. A magyar középosztály vásárlóereje, mint láthatjuk, még a Visegrádi 4-ek tekintetében is valamelyest elmarad, bár a különbség igazán csak Csehországgal összevetve jelentős.

Ebben a fejezetben láthattuk, hogy Magyarországon trendszerűen évek óta növekednek a jövedelmi egyenlőtlenségek. Az alsóbb jövedelmi tizedek összjövedelemből való részesedése csökken, míg a tehetősebb rétegek részesedése növekszik. Nemcsak az egyes tizedek részesedésében látható a változás, hanem az egyes jövedelmi rétegek népességarányában is. Növekszik a relatív jövedelmi szegények száma, míg csökken a jövedelmi középréteg, és növekszik a jómódúak által birtokolt jövedelemhányad.

Ugyanakkor a Gini-index alapján, és más kutatások szerint is (Tóth 2016; Vaughan-Whitehead et al. 2016) azt a következtetést vonhatjuk le, hogy nemzetközi összehasonlításban nem számít extrémnek a Magyarországon mérhető jövedelmi egyenlőtlenség.

A jövedelmi középrétegbe összesen a népesség 76%-a tartozik, ami azt jelenti, hogy a népesség háromnegyedének jövedelme nem tér el drasztikusan a mediántól, ám láthattuk, hogy ez a széles réteg nem rendelkezik a középosztályra jellemző fogyasztási, illetve megtakarítási szokásokkal. Ezt kiegészítve nemzetközi összehasonlításban is láthattuk a magyar középosztály vásárlóerejének jelentős lemaradását az EU más országaihoz képest.

4. Jövedelmi egyenlőtlenség és középosztály a fiatalok megítélése szerint

Alexis de Tocqueville francia gondolkodó egyszer úgy fogalmazott, hogy az egyenlőség több szenvedélyt képes kelteni az emberekben, mint a szabadság, mert kevesebb ember társít személyes előnyöket a társadalom szabadságához, mint annak egyenlőségéhez (Koralewicz-Zębik 1984). Az egyenlőségre való törekvés már régóta meghatározza az emberek társadalomról való gondolkodását, ám azt, hogy pontosan mitől függ az egyenlőség iránti elköteleződés mértéke, több tényező is befolyásolja.

A társadalmat alkotó egyéneket vizsgálva azt láthatjuk, hogy az egyébként objektíven mérhető jövedelmi egyenlőtlenséget mindenki egyedileg, szubjektíven éli meg (Sági, 1996). A szubjektív megítélés egyik legfontosabb változója, hogy hol helyezkedik el az egyén a társadalmi hierarchiában. Ennek azért van jelentősége, mert hajlamosak vagyunk túlbecsülni a saját és környezetünkéhez hasonló életvitelt folytatók arányát, és emiatt azt gondolni, hogy a társadalom közepén helyezkedünk el. Emiatt lehetséges az, hogy a tehetősebbek jobbra, a kisebbek, míg a szegényebbek rendre nagyobbak érzékelik az egyenlőtlenséget. Ez a fajta szubjektív percepció már önmagában is torzító hatással lehet az egyenlőtlenség megítélésénél.

Tovább torzítja a jövedelmi különbségekről alkotott véleményeket, hogy ki mennyire gondolja a jelenlévő egyenlőtlenségeket legitimnek. A legitimáció szempontjából Sági (1996) két forrást különít el. Az *egyéni teljesítményen alapuló* legitimáció az, amikor az egyén saját tehetségének, szorgalmának vagy erőfeszítésének tulajdonítható a magasabb jövedelem, míg a *funkcionális legitimáció* az, amikor egy közös társadalmi cél – mint például a gazdaság fejlődése vagy a társadalom jóléte – magyarázza az egyenlőtlenség fennállását (Kolosi 1990).

Ha tehát az egyén úgy gondolja, hogy a jövedelem szóródása a természetes kiválasztódás következtében (tehetség, erőfeszítés, szorgalom) vagy egy közös cél elérése

érdekében alakul, akkor kevésbé hajlamos a jövedelmi egyenlőtlenségeket túlzottan nagyoknak ítélni.

A jövedelmi egyenlőtlenségek megítélését kulturális szempontok is befolyásolják. Az olyan „optimista” országok, amelyek elkötelezetten hisznek az egyén sikerében, jobbra megengedőbbek az egyenlőtlenség bizonyos szintjével szemben, mint azok az országok, amelyek tartanak a társadalmi igazságtalanságtól és pesszimistábbak az esélyegyenlőséget illetően (Sági 1996). Előbbi „optimista” kategóriába szokták sorolni például az Egyesült Államokat, míg pesszimistábbnak minősülnek a volt szocialista országok, köztük Magyarország is.

A mi vizsgálatunk szempontjából az egyik legfontosabb tényező nem más, mint az adott ország és korszak által meghatározott legitimációs minták és normarendszer szerepe.

Egy hosszabb idő óta stabil társadalomban kialakulnak az egyenlőtlenség legitimációját segítő vagy gátoló normarendszerek, amelyek többé-kevésbé meghatározzák a téma iránti közhangulatot. Magyarországon a rendszerváltás előtt ez a normarendszer a szocializmus ideológiai tárából válogatott, így a korszakra a jövedelmi egyenlőtlenségek túlzott formája elleni érzékenység volt jellemző.

A rendszerváltást követően a piaczgazdaságra való áttérés során már a 90'-es években is érzékelhető volt a jövedelmi egyenlőtlenségek számottevő növekedése. Ezzel párhuzamosan egy szűk réteg jelentősebb jövedelemre tett szert a rendszerváltozás során, amely feltűnt az erre különösen érzékeny egalitárius szemlélettel rendelkező népességnek is. Nem is csoda, hogy az akkori felmérések során a népesség közel 84%-a gondolta a jövedelmi egyenlőtlenségeket túlzottan nagyoknak. (Sági 1996).

A rendszerváltás immáron közel 30 éve történt. Azóta Magyarország megnyitotta határait a Nyugat felé, csatlakozott az EU-hoz, és ezáltal szabadon áramlanak az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke. Emellett szabadon olvashatunk nyugati sajtót, az internet segítségével soha nem látott szinten elérhetővé váltak adatok, információk, tv-műsorok, filmek, könyvek, híradások a világ minden tájáról.

Az ebben az időszakban felnőtt Y és Z generáció számára már nem a szocializmus által meghatározott egalitárius foratókönyv volt az egyetlen normarendszer, amelyet megismerhettek. A piaczgazdaság teret nyitott az egyenlőtlenség új szintjének, amely számukra már megszokottá, természetessé vált.

Megismerkedhettek a hollywoodi filmekben keresztül az amerikai individualista optimizmussal, és nyugat-európai útjaik során megtapasztalhatták az ott uralkodó szellemiséget is. Ezek mind szerepet játszottak szubjektív értékítéletük kialakításában.

A legitimációs minták és a normarendszer rugalmasabbá válása valamelyest átalakította a jelen fiatal generációjának jövedelmi egyenlőtlenségekhez való hozzáállását. Az új generációk egyenlőtlenségtudatának és a témához való hozzáállásának megismerésére tettem kísérletet saját kérdőíves felmérésem elkészítésével, amelyet az alábbiakban szeretnék ismertetni.

4.1. Kutatási módszer, minta, sokaság

Kutatásomhoz egy kvantitatív online önkitöltős kérdőívet készítettem, amely a személyes ismérveken kívül 9 állítást és 4 kérdést tartalmazott. (A kérdőív megtalálható a mellékletek között *1. számú melléklet*ként.) A kérdőívet ismerőseim segítségével terjesztettem, így hólabda módszerrel történt a mintavétel. A kérdőívet 2018. október 3-án tettem közzé és két héttel később, október 17-én zártam le. Összesen 157 ember töltötte ki a kérdőívet, amelyből kivéve a más megyékből kitöltőket, 135 Baranya megyei maradt.

A Baranya megyeiek túlnyomó része, összesen 111 ember tartozott az általam vizsgált korcsoportba, azaz a 19 és 30 év közöttiek táborába. A csoport nem szerinti megoszlása a következőképpen alakult: a kitöltők 46%-a férfi, míg 54%-uk nő. Ez nem tér el nagymértékben az eredeti sokaság nem szerinti megoszlásától, amely szerint 50,4% férfi, míg 49,6% nő (KSH, 2011).

A mintában legalább érettségivel rendelkező kitöltők aránya 92%, míg az eredeti sokaságban ez csupán 70,4%-ot tesz ki. A sokaság tekintetében nincs információ a 19 és 24 év közöttiek egyetemi végzettségéről, ám a 25 és 29 év közöttiek 25,8%-a rendelkezik valamilyen felsőoktatási képzettséggel, míg a mintánkban ez az arány 42,1%. A sokaság jövedelmi helyzetét tekintve nem rendelkezünk adatokkal, így az illeszkedést ebben a dimenzióban nem tudjuk vizsgálni.

A fent felsorolt tényezőket figyelembe véve a mintát nem tekintem reprezentatívnak a sokaság egészére nézve, emiatt érdemes az eredményeket korlátozottan értelmezni.

A kérdőív során kapott adatokat az IBM SPSS Statistics 23-as verziójú programban dolgoztam fel, leíró statisztikai, valamint a jellemző nominális változók miatt több

módszerrel, mindenekelőtt keresztábra-elemzéssel. Vizsgálatom alapjául gyakorisági táblázatok és keresztábrák szolgáltak. A megismert gyakoriságok mellett kiegészítő próbával mértem az egyes változók közötti kapcsolat meglétét és a Cramer V asszociációs együtthatóval a kapcsolat erősségét.

4.2. A kérdőív felépítése

A személyes adatok között rákérdeztem az illető lakóhelyére (megye szintjén), lakóhelyének típusára, nemére, korára, legmagasabb iskolai végzettségére, státuszára és havi nettó bevételére (kategóriák megadásával).

A kérdőívben található 9 állítást a kitöltőknek egy 5-ös fokozatú Likert-skálán kellett értékelniük az alapján, hogy mennyire értenek vele egyet. Az állítások egy része megegyezik a Sági Matild (1996) által készített felmérés állításaival, ebből adódóan részlegesen adaptált a kérdőívem.

A kérdőívben szereplő 6 kérdés mindegyike zárt típusú. Az első 3 kérdés a kitöltő egyenlőtlenséggel és középértékkel kapcsolatos tudását hivatott felmérni, míg az utolsó 3 kérdés a különböző egyenlőtlenségű társadalmak közti relatív preferenciát vizsgálta. A különböző jövedelmi egyenlőtlenséggel bíró társadalmak közti választás ötletét a 4.3.4-es pontban kifejtett Dan Ariely és Michael I. Norton (2011) által végzett kutatás ihlette.

Az összehasonlításhoz szükséges jövedelemeloszlási ábrákat egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal oldaláról, másrészt az Amerikai Költségvetési Hivatal oldaláról szerzett adatokból készítettem (CBO, 2010; KSH, 2018a). A kérdezés során biztosítottam a kitöltőket a kérdőív anonimitásáról és arról, hogy a kérdőív eredményeit csupán dolgozatomhoz fogom felhasználni.

4.3. Főbb eredmények

4.3.1. Jövedelmi egyenlőtlenség érzékelése és legitimitáció

Kutatásom egyik legfőbb kérdése az volt, hogy a baranyai fiatalokat mennyire zavarja a jövedelem egyenlőtlen elosztása. A 9. ábrán jól látható, hogy a megkérdezettek többsége túlzottan nagynak találja a jövedelmi egyenlőtlenségeket.

Az előző fejezetben láthattuk, hogy az európai összehasonlításban középmezőnybe tartozó egyenlőtlenség nem számít kifejezetten extrémnek, kitöltőink nagy része mégis túlzottan nagyra ítélte a szegények és gazdagok közti különbséget.

9. ábra: A jövedelmi egyenlőtlenséget túlzottan nagyra tartók a vizsgált mintában

Forrás: saját kérdőíves adatokból (N=111)

Az állítással, miszerint „Ma Magyarországon túlzottan nagyok a jövedelmi egyenlőtlenségek”, összességében a megkérdezettek 85,6%-a értett egyet, ami hasonlóan magas, mint a Sági (1996) által a 90-es években az egész országra vonatkoztatott arány. Sági (1996) úgy találta, hogy az egyenlőtlenséget túl nagyra tartók aránya jelentős kapcsolatban áll a rendszerváltás előtti gazdasági berendezkedéssel és normarendszerrel.

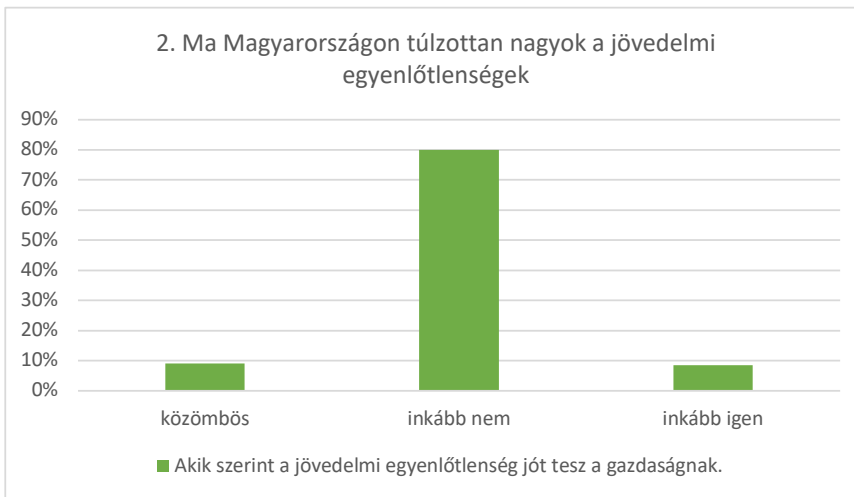
A mi mintánkban szereplő fiatalok azonban nem éltek a szocializmusban és nem járta át őket a szocialista „szellem”, érdekes módon mégis hasonló mértékben tartják túlzottnak a jövedelmi egyenlőtlenségek mértékét. Miért lehet ez? Az egyenlőtlenségek érzékelését torzító tényezők közül az egyenlőtlenséget legitimáló narratívák szerepét vizsgáltam, és két lehetséges magyarázatot találtam.

1. Korábban már említettem a legitimáció és a jövedelmi egyenlőtlenség percepciójának kapcsolatát. Ha az egyén egy közös cél eléréséhez szükségesnek tartja a jövedelmi egyenlőtlenség mértékét, kevésbé érezheti az egyenlőtlenség szintjét túlzottnak (Sági 1996). Ez a funkcionális legitimáció, és ilyen például, ha az egyén úgy tartja,

hogy „Az egyenlőtlenség jót tesz a gazdaságnak”. Ezzel az állítással szembesítettem én is kitöltőimet, és ezzel a megkérdezettek mindössze 12%-a értett egyet valamilyen szinten.

Annak tesztelésére, hogy a legitimáció ezen formája kapcsolatba hozható-e a jövedelmi egyenlőtlenség mértékéről alkotott percepciókkal, a két állításra kapott válaszokból kereszttablát képeztem és a két tényező közti kapcsolatot chí-négyzet-próbával teszteltem. A próba eredménye: $\chi^2(4) = 25,57, p < 0,001$. (A kereszttablát és az eredményeket a 2. számú melléklet tartalmazza.) Eszerint szignifikáns kapcsolatot fedezhetünk fel a megkérdezettek jövedelmi egyenlőtlenségről alkotott percepciói és az azt legitimáló állítás között. A Cramer V asszociációs együttható értéke 0.339, amely közepesen gyengébb kapcsolatra utal. A legitimáció és az egyenlőtlenség percepció közti összefüggést a 10. ábra szemlélteti. Az ábra megmutatja, hogy az egyenlőtlenséget nem túlzottan nagyoknak tartók 80%-a gondolta azt, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség jó a gazdaság számára. Ez az arány az egyenlőtlenséget túlzottan nagyoknak tartóknál már csak 8%, náluk inkább az a vélekedés a népszerű, hogy az egyenlőtlenség nem tesz jót a gazdaságnak.

10. ábra: A funkcionális legitimáció és az egyenlőtlenség percepciójának kapcsolata

Forrás: saját kérdőíves adatokból (N=111)

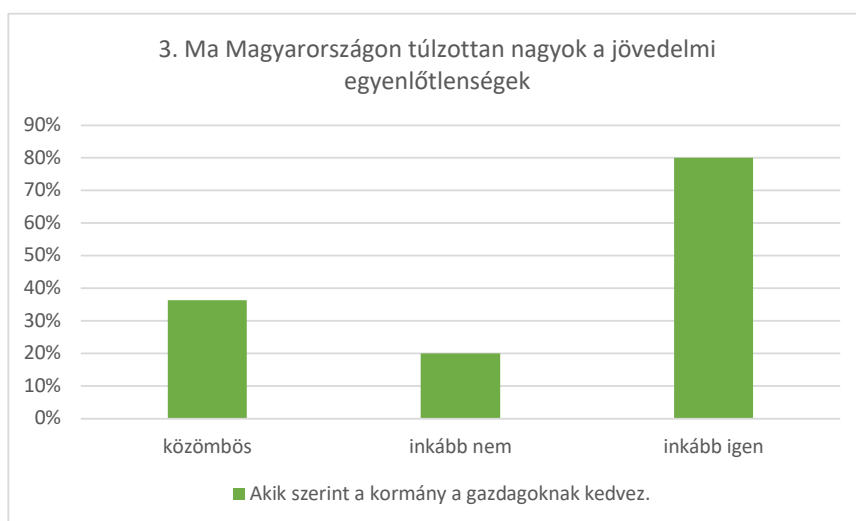
2. A másik lehetséges magyarázat is a legitimáció egyik formájával függ össze. Az egyéni teljesítményen alapuló legitimáció sérülhet abban az esetben, ha az egyén úgy érzi, igazságtalanul jártak el vele szemben.

Annak érdekében, hogy felmérjem, mennyire érzik a fiatalok igazságtalannak helyzetüket, az alábbi állítással szembesítettem őket: „Úgy érzem, a kormány a gazdagoknak kedvez.”

Ezzel az állítással a megkérdezettek közel háromnegyede értett egyet valamilyen szinten, 55,9%-uk teljesen. Annak érdekében, hogy felmérjem, van-e kapcsolat az igazságtalanság érzése és az egyenlőtlenség percepciói között, ismét kereszt táblát képeztem a két állításra érkezett válaszokból.

A két változó közti chí-négyzet-próba eredménye: $\chi^2(4) = 18,64$, $p=0,001$, azaz szignifikáns a két tényező közötti kapcsolat. A Cramer V együttható értéke 0,29, azaz a közepesnél gyengébb a kapcsolat. (A kereszt táblát és az eredményeket a 3. számú melléklet tartalmazza.) Az egyenlőtlenség érzékelésének és az egyéni teljesítményen alapuló legitimációnak a kapcsolatát a 11. ábra szemlélteti.

11. ábra: Az egyéni teljesítményen alapuló legitimáció és az egyenlőtlenség percepciójának kapcsolata

Forrás: saját kérdőíves adatokból (N=111)

A 11. ábrán látható, hogy az egyenlőtlenséget túlzottan nagynak tartók 80%-a úgy vélekedett, hogy a kormány a gazdagoknak kedvez, így nagy részüknél sérült az egyéni teljesítményen alapuló legitimáció.

Azok esetében, akik nem érzik túlzottnak az egyenlőtlenséget, ez az arány csupán 20%, ők tehát nagyobb mértékben hisznek az egyéni teljesítmény erejében és a lehetőség egyenlőségében.

Összességében tehát a jövedelmi egyenlőtlenséget túlzottnak tartók magas arányát részben a funkcionális legitimáció hiányával és az egyéni legitimáción esett csorbával magyaráztuk.

Fontos azonban megjegyezni, hogy ennél jóval összetettebb kérdésről van szó, és az általunk felsorolt két tényezőtől kívül még megannyi lehetséges magyarázat van a fiatalok látszólagos egalitárius szemléletére, amelyre dolgozatomban nem térek ki.

4.3.2. Relatív pozíció az átlaghoz képest

Fontos eredménye kutatásomnak a jövedelem és a társadalmi szerkezetben való elhelyezkedés érzékelésének kapcsolata.

Ehhez kettébontottam a mintát az átlagjövedelemhez közeli, 200 ezer forintos jövedelmi határnál. Az alábbiakban található táblázat (1. táblázat) megmutatja, hova pozicionálták magukat a megkérdezettek az átlaghoz képest, jövedelmi helyzetük alapján szétbontva. Azt feltételeztem, hogy a megkérdezettek valódi jövedelme és az átlaghoz képest érzékelt jólétük között kapcsolat áll fenn.

Ennek vizsgálatára khí-négyzet-próbát alkalmaztam. A khí-négyzet-próba eredménye: $\chi^2(2) = 6,97$, $p=0,031$, tehát szignifikáns kapcsolatról beszélhetünk. A Cramer V együttható értéke 0,25, azaz a közepesnél gyengébb kapcsolatról beszélhetünk. Ez beigazolta feltevésemet.

Ha megnézzük az 1. táblázatot, láthatjuk, hogy a 200 ezer forint feletti jövedelemmel rendelkezők mindössze 2,94%-a értékelte az életét átlag alattinak, míg a jövedelemhatár alatt elhelyezkedőknél ez az arány már 22,1%.

Ugyancsak érdemes elmondani, hogy a 200 ezer forint alatti jövedelemmel rendelkezők 55,8%-a úgy érezte, jobban él, mint az átlag. Ez a részükről optimista hozzáállásra vall, hiszen Magyarországon 2018-ban az átlagjövedelem 216 ezer forint körül alakult (KSH, 2018b).

1. táblázat: Valódi jövedelem és jólét érzékelése az átlaghoz képest

		200 ezer Ft alatt vagy felett van a jövedelme?		Összesen
		felett	alatt	
Véleményem szerint jobban élek, mint az átlag	közömbös	7	17	24
	inkább nem	1	17	18
	inkább igen	26	43	69
Összesen		34	77	111

Forrás: saját kérdőíves adatok alapján (N=111)

4.3.3. A jövedelmi egyenlőtlenség alakulásának érzékelése

A jövedelmi egyenlőtlenségek magyarországi szintjének percepcióiról adhat információt még a 12. ábra, amely megmutatja, hogy a megkérdezettek általában növekvő vagy csökkenő jövedelmi egyenlőtlenséget érzékelnek-e.

12. ábra: A jövedelmi egyenlőtlenségek alakulásának érzékelése a fiatalok körében

Forrás: saját kérdőíves adatok (N =111)

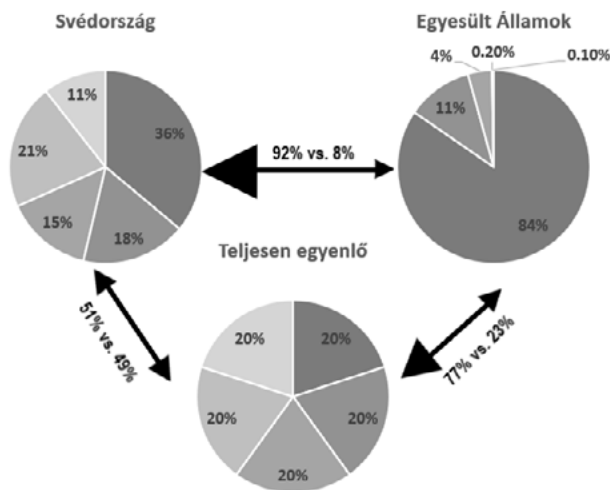
Jól látszik, hogy a megkérdezettek jelentős hányada, 82%-a érzékelte úgy, hogy az elmúlt 10 évben növekedtek a jövedelmi egyenlőtlenségek. Mint ahogy ez az előző fejezetből kiderült, a jövedelmi egyenlőtlenségek valóban növekedtek, így a többség jól érzékeli a változás irányát.

Leolvashattuk még a 12. ábráról, hogy az egyenlőtlenséget a megkérdezettek alig pár százaléka érzékelte csökkenőnek, míg körülbelül 10% körüli volt a stagnálást tapasztalók aránya. Azt feltételezhetnénk, hogy a növekedés vagy csökkenés érzékelése befolyással lehet az egyenlőtlenség jelenlegi szintjének megítélésére, azonban ezen két változó között szignifikáns kapcsolat nem mutatható ki mintánkban.

4.3.4. Relatív preferenciák

A vagyoni egyenlőtlenségek iránti preferenciák felmérésére vállalkozott 2011-ben a háromszoros *New York Times* bestseller író, kutató és egyetemi tanár, Dan Ariely, illetve a Harvard Business School pszichológiaprofesszora, Michael I. Norton. Felmérésükben összesen 5542 kitöltőt szembesítettek különböző jövedelem-, illetve vagyoneeloszlásokkal, hogy megtudják, mennyire fontos az amerikai polgárok számára az egyenlő társadalom (Ariely–Norton 2011).

13. ábra: Relatív preferencia a vagyon különböző elosztásai között

Forrás: Ariely–Norton (2011)

Az eloszlások szemléltetésére a társadalmat öt részre osztották vagyon szerint a legszegényebbtől a leggazdagabbig, s az ezen ötödök által birtokolt vagyon arányát mutatták meg kördiagramon elhelyezve. (Minden csoportba a népesség ötöde tartozik, csak az általuk birtokolt vagyon tér el.)

Három eloszlással szembesítették a kitöltőket; a teljes egyenlőséggel (azaz mind-egyik ötöd a vagyon 20%-át birtokolja), Svédország jövedelemeloszlásával (az egyenlő társadalom szélsőséesebb képét mutatva jövedelemeloszlást használtak) és az Egyesült Államok vagyoneosztásával.

A relatív preferenciák felmérésére – az országok megnevezése nélkül – párokban mutatták meg az egyes kördiagramokat, hogy kiderüljön, melyiket választják leginkább.

A 13. ábrán látható kutatásuk eredménye, amelyből jól látszik, hogy az amerikai polgárok jobban preferálják mind a svéd, mind a teljesen egyenlő elosztást, ha saját országuk vagyoneosztásával állítják szembe ezeket.

Ezen kutatásból ihletet merítve kitöltőimet én is próbára tettem. **Két feltételezéssel éltem.**

1. Az egyik feltételezésem az, hogy a fiatalok már nem rendelkeznek a régmúlt egalitárius szemléletével, így a magyar jövedelemeloszlást választanák a teljesen egyenlővel szemben.

2. Másik feltételezésem az, hogy a fiatalok nagy része szívesebben élne nyugaton, mondjuk az Egyesült Államokban, vállalva ezzel a kint uralkodó egyenlőtlenségeket is.

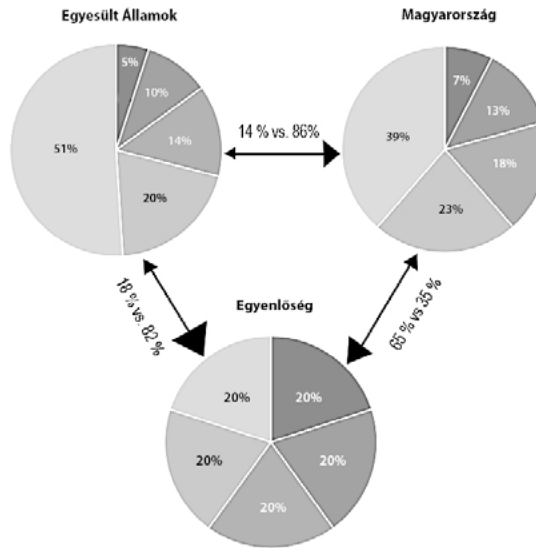
Feltételezéseim elbírálására én is szembesítettem kitöltőimet három jövedelemeloszlással. Az egyes ötödök által birtokolt jövedelem alapján oszlopdiagramokon szemléltettem a három lehetőséget, amelyek a magyar, az amerikai és a teljesen egyenlő jövedelemeloszlást mutatták.

A jövedelemeloszlások ábráinak az X, Y és Z megnevezést adtam, hogy más tényezők – mint a nemzeti öntudat vagy előítéletek egy országgal szemben – ne tudják befolyásolni a kísérletet. Az ábrák alá magyarázatot írtam, amelyben elmagyaráztam, mit képviselnek a hasábok és mi a döntés tárgya.

A relatív preferenciakísérlet eredményei a 14. ábrán láthatók. Azonnal kiderül belőle, hogy az első feltevés, miszerint az egyenlő és a magyar eloszlás közül saját hazájuk egyenlőtlenségét választják többen, megdőlni látszik.

A megkérdezettek mindössze 35%-a választotta a Magyarországon fennálló jövedelmi egyenlőtlenségeket a teljesen egyenlő elosztással szemben.

14. ábra: Relatív preferencia az egyes jövedelmi eloszlások között a fiatalok körében

Forrás: Saját kérdőíves adatokból (N=109)

Bár a teljes egyenlőség nem megvalósítható, mégis a megkérdezettek nagy része, 65%-a inkább azt választaná a magyar egyenlőtlenséggel szemben. Ne felejtjük el, a megkérdezettek nem tudták, hogy saját országuk jövedelemeloszlását utasítják el, azt gondolták, hogy „X” országét.

Érdekes módon a magyar és az egyenlő jövedelemeloszlás közti választás és a magyar kormány jövedelmi egyenlőtlenséget célzó intézkedéseivel való elégedettség között fellelhető bizonyos szintű kapcsolat. A 2. táblázatban látható a két változóból képzett keresztábra, melyet chí-négyzet- próbának vettem alá, s amelynek eredményei a következők: $\chi^2(3) = 10,14$, $p = 0,017$. Ezek alapján tehát szignifikáns kapcsolatról beszélhetünk, melynek erőssége a Cramer V együttható alapján a közepesnél gyengébb (0.305).

A 2. táblázatból kiderül, hogy a kormány jövedelmi egyenlőtlenségeket célzó intézkedéseivel inkább elégedettek háromnegyede a magyar jövedelmi eloszlás mellett

tette le a voksát, míg az intézkedésekkel inkább elégedetlenek túlnyomó része (71%-a) a teljes egyenlőség mellett.

2. táblázat: *Egyenlőségpreferencia és a kormány intézkedéseivel való elégedettség*

		Elégedett vagyok a kormány jövedelmi egyenlőségeket célzó intézkedéseivel.				Összesen
		Nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Közömbös számomra	Inkább egyetértek	
Melyik országban élne szívesebben?	Magyarország	16	8	8	6	38
	teljes egyenlőség	49	10	10	2	71
Összesen		65	18	18	8	109

Forrás: saját kérdőíves adatok (N=109)

Ebből azt szűrhetjük le, hogy a kormány jövedelmi egyenlőségeket célzó intézkedéseivel elégedetlenek nagy része valóban nem szívesen élne egy olyan országban, amelynek jövedelemeloszlása olyan, mint Magyarorszáé.

A fent kapott eredményeket figyelembe véve megállapítottuk, hogy a megkérdezettek közel kétharmada a teljes egyenlőséget választotta a magyar egyenlőséggel szemben, tehát jelentős részük továbbra is egyenlőségpártinak mondható.

Láthatjuk a 12. ábráról, hogy az amerikai és a magyar jövedelmi eloszlás közti választás egyöntetűen, az egyenlőbb magyar javára dőlt el. A legkevésbé preferált elosztás tehát az Egyesült Államok elosztása, amelyet a magyarral szemben 14%, míg a teljesen egyenlővel szemben 18% választott.

A második feltételezésem az volt, hogy a fiatalok nagy része szívesebben élne nyugaton, akár az Egyesült Államokban, vállalva ezzel az egyenlőtlenebb jövedelemeloszlást.

Annak érdekében, hogy próbára tegyem ezt a feltételezést, arra kértem kitöltőimet, értékeljék Likert-skálán, mennyire élnének egy olyan nyugati országban, mint az Egyesült Államok, és ezt összevettem az egyenlőtlenségi preferenciáknál az Egyesült Államok és a teljes egyenlőség között. A két változóra adott válaszokból létrehozott keresztábra (3. táblázat) szolgált vizsgálatom alapjául.

3. táblázat: Országpreferencia és egyenlőségpreferencia keresztmetszete

		Melyik országban élne szívesebben?		Összesen
		Egyesült Államok	Teljes egyenlőség	
Inkább élnék egy olyan nyugati országban, mint az Egyesült Államok	közömbös számomra	4	19	23
	inkább nem	13	26	39
	inkább igen	3	44	47
Összesen		20	89	109

Forrás: saját kérdőíves adatokból (N=109)

A két változó közötti khí-négyzet-próba eredménye: $\chi^2(2) = 10,37, p = 0,006$. Ez mutatja a szignifikáns kapcsolat meglétét, a Cramer V asszociációs együttható értéke pedig 0,308, ami közepesenél gyengébb kapcsolatra utal.

A kereszt táblában szereplő adatokból kiszámolható, hogy a megkérdezettek körülből 43%-a élne szívesebben egy olyan típusú nyugati országban, mint az Egyesült Államok, 36%-uk inkább nem, és 21% nem foglalt állást.

Ezek alapján nem túl meggyőző, hogy a fiatalok egy USA típusú nyugati országba vágyának, ám tovább árnyalja a képet, ha a válaszolók egyenlőségpreferenciáit is számításba vesszük. Míg az Egyesült Államokba egyértelműen nem vágyók egyharmada választotta az USA-ban uralkodó egyenlőtlenebb elosztást, addig az oda vágyók mindössze 6,4%-a szeretne olyan egyenlőtlen társadalomban élni, mint az Egyesült Államok.

Ez azt jelenti, hogy az Egyesült Államokba vágyó megkérdezettek 93,4%-a inkább a teljes egyenlőséget választaná, mint az adott országban uralkodó egyenlőséget.

Így tehát megállapítható, hogy bár a fiatalok jelentős része (43%-a) inkább lakna az Egyesült Államokban, nagy részük (93,4%-uk) nem vállalná az országban uralkodó extrém egyenlőséget, helyette inkább egy teljesen egyenlő társadalmat preferálnának.

4.4. A felmérés fő eredményei

Az alábbiakban összegezem kérdőíves kutatásom főbb eredményeit. A megkérdezettek 85,6%-a ért egyet azzal, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek túlzottan nagyok Magyarországon. Ez az arány hasonlóan magas, mint az 1992-ben végzett felmérés során előálló 84,2%-os arány.

Az akkori arányt Sági (1996) a szocializmus gazdasági rendszerében megszokott egalitárius normarendszernek tudta be, ám a mi mintánkban a legidősebbek sem éltek még a szocializmus alatt.

Azt, hogy a mi mintánkban szereplő fiatalok miért tartják az egyenlőtlenséget ilyen nagy arányban túlzottnak, részben a funkciós legitimáció hiányával, részben pedig az egyéni teljesítményen alapuló legitimáción esett csorbával magyaráztuk.

Ezen tényezők és a jövedelmi egyenlőtlenség percepciói közti kapcsolatot kísérlet-próbával igazoltuk, és közepesenél gyengébb erősségűnek ítéltük. Azt is megjegyeztük, hogy a magas arány még sok mindennel magyarázható, ám erre nem terjed ki kutatásunk.

Láthattuk, hogy a vizsgált fiatalok nagy része növekvő egyenlőtlenség érzékeléséről számol be, és mindössze töredékük gondolta, hogy az egyenlőtlenség csökkent az elmúlt 10 évben.

Bemutattam Dan Ariely és Michael I. Norton egyenlőtlenségpreferenciára vonatkozó kísérletét, amelynek alternatív formáját végeztem el én magam is. A kísérlet egyik legfőbb tanulsága, hogy a fiatalok nagy része a teljesen egyenlő jövedelemeloszlást preferálta a magyar jövedelemeloszlással szemben. Azok azonban, akik elégedettek voltak a magyar kormány egyenlőtlenséget mérséklő intézkedéseivel, nagy arányban maradtak a magyar jövedelemeloszlás mellett.

Láthattuk azt is, hogy az amerikaiaknál tapasztalható egyenlőtlenség volt a legkevésbé népszerű, és hogy a tudatosan az Egyesült Államokba vágyók sem választották azt a teljes egyenlőséggel szemben.

Ezenfelül megvizsgáltuk a kapcsolatot a kitöltők jövedelme és aközött, hogy hova pozicionálják magukat az átlaghoz képest. Láthattuk, hogy aki 200 ezer Ft felett keres, arányaiban kevesebb eséllyel gondolta, hogy átlag alatti az életszínvonala, mint aki 200 ezer Ft alatti jövedelemmel rendelkezik. Megjegyeztük, hogy sok átlag alatti

jövedelemmel rendelkező kitöltő pozícionálta magát az átlag fölé, ami a saját életszínvonalával szembeni optimizmusra vall.

Ezen eredmények arra utalnak, hogy a baranyai fiatalság jelentős része még mindig egyenlőségcentrikus, és ha választhatnak, az egyenlőbb társadalomra szavaznak. Érzékenyek az egyenlőtlenségre, a jelen magyar jövedelmi viszonyokat túlzottan egyenlőtlennek tartják, és a jövedelmi olló szétnyíló tendenciáját érzékelik az elmúlt 10 évre visszanezve.

Kutatásom záró gondolataként megjegyezném, hogy a kis mintaelemszámnak és a fennálló statisztikai bizonytalanságnak köszönhetően a következtetések relevanciája is csökken, ám úgy gondolom, hogy ez kiindulópontot jelenthet további kutatások elvégzéséhez.

15.ábra: Saját kutatásom főbb megállapításainak összesítése

Forrás: saját szerkesztés

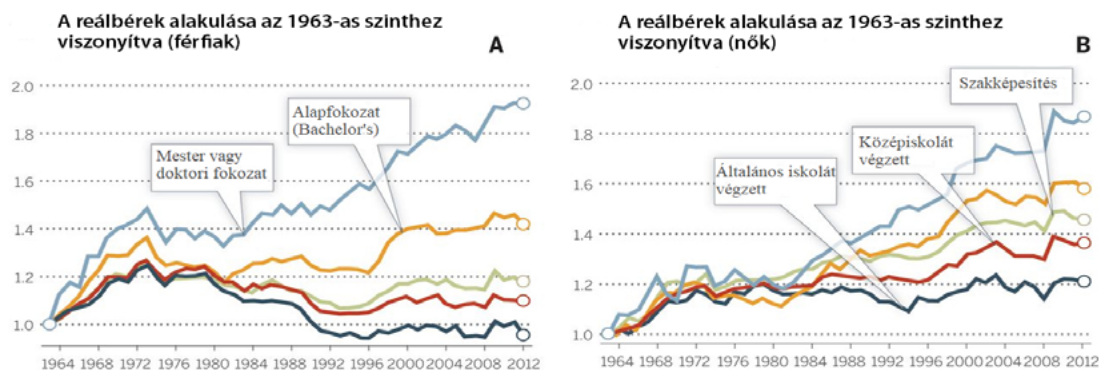
5. Az egyenlőtlenség további növekedésének lehetséges okai

Ahogy korábban láthattuk, Magyarországon egyelőre nem kirívóan magasak a jövedelmi egyenlőtlenségek, ám a tendenciát elnézve növekvő szakadékról beszélhetünk. Ebben a fejezetben a teljesség igénye nélkül megvizsgáljuk a további növekedéshez potenciálisan hozzájáruló okokat, és ezáltal megpróbáljuk megbecsülni az egyenlőtlenségek további haladási irányát.

5.1. A technológia fejlődése, automatizáció

Az elmúlt néhány évtizedben a technológia soha nem látott fejlődési ütemének lehetünk szemtanúi. Ez a fejlődés drámaian csökkentette a személy- és teherszállítás költségeit, egyszerűbbé tette az országokon átívelő kommunikációt, és számtalan munkafolyamatot kiváltott az automatizáció segítségével (Dabla-Norris et al. 2015). A fejlődés azonban leginkább az alacsony hozzáértést igénylő munkakörök iránti keresletet csökkentette, ami többnyire az alsóbb jövedelmi rétegeket sújtotta. Ezzel egy időben megjelent egy mai napig kielégíthetetlennek tűnő igény a magasan képzett műszaki és technológiai tudással rendelkező munkaerő iránt. Ennek hatására a szakértelmet igénylő munkakörökben elérhető fizetések folyamatos és meredek növekedésnek indultak, míg a közép- vagy alacsony végzettséggel ellátható feladatokért a munkáltató nem volt hajlandó többet fizetni.

16. ábra: A reálbérek változása az Egyesült Államokban végzettség és nem tekintetében (1963–2012)

Forrás: Autor (2014)

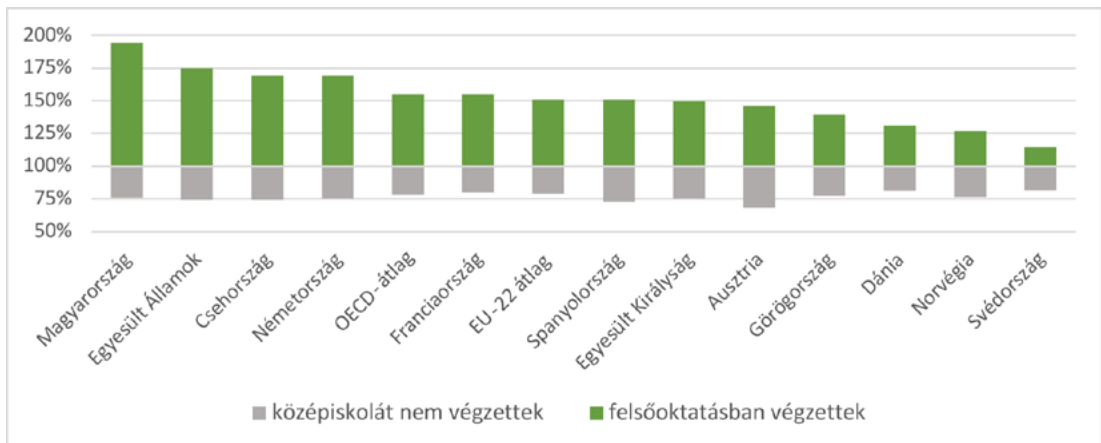
A 16. ábrán láthatjuk a leírt folyamat hatását az Egyesült Államokban. Az ábra jól mutatja a különböző végzettségekkel rendelkező férfiak és nők bérének változását az elmúlt 60 évben.

Könnyen leolvasható, hogy a reálbérek nagyjából hasonló ütemben növekedtek a legtöbb végzettség tekintetében egészen a 80-as évekig (azaz az IT-forradalom

kezdetéig). Ezt követően azonban, főleg a férfiak esetében, megfigyelhető két ellentétes tendencia. Az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők reálbére egyre kevésbé növekedett, sőt az általános iskolát végzett férfiak reálbére a 90-es évek óta csökken. Ezzel szemben a felsőoktatásban végzetek reálbérei meredek ütemben folyamatosan növekvő pályára álltak, kiváltképp a mester, illetve doktori fokozatot megszerzők tekintében.

A szakértelemért fizetett többlet növekedése az Egyesült Államokban nem egyedi eset. A többlet meglétét más országokban is megfigyelhetjük, sőt ebben a tekintetben hazánk az élen jár.

17. ábra: Relatív keresetek alakulása egyes OECD-országokban végzettség szerint, 2016
(100% = középiskolát végzettek átlagkeresete)

Forrás: OECD Statistics (2016)

A 17. ábra jól mutatja, hogy az egyes országokban hány százalékkal keresnek többet a felsőoktatásban végzetek a középiskolát vagy még azt sem végzettekhez képest. Jól látható, hogy Magyarországon átlagosan kétszer annyit keresnek a diplomások, mint azok, akik csak érettségivel rendelkeznek. Ez jóval meghaladja az OECD- vagy az EU-22 átlagot, amelyek inkább a másfélszeres szorzóhoz közelítenek.

A szürke oszlopok megmutatják, hogy az érettségivel nem rendelkezők fizetése hogyan alakult a középiskolát végzettek keresetéhez képest. Magyarországon ez 76%

körül alakult 2016-ban, ami nem számít kiemelkedőnek, ám összehasonlítva a diplomások fizetésével, már egy nagyobb szakadékot találunk. Érdekes módon Ausztriában éri meg a leginkább elvégezni a középiskolát, hiszen itt az érettségivel rendelkezők közel 45%-kal magasabb keresetre számíthatnak, mint az általános iskola után más utat választók (OECD Statistics, 2016).

A fent említett statisztikák mellett érdemes megemlíteni, hogy az IMF 2015-ben végzett egyenlőtlenségi kutatása is megerősítette: a fejlett országokban a magasabb végzettséggel rendelkezők fizetési többlete jelentősen hozzájárul a jövedelmi egyenlőtlenség növekedéséhez (IMF, 2015).

5.2. Munkaerőpiac és szakszervezetek

A bérek tekintetében tapasztalható egyenlőtlenséget azonban nem csupán a végzettségben megfigyelhető eltérések okozzák. Fontos szempont lehet a munkaerőpiaci szabályozások enyhülése és a szakszervezetekben való aktív résztvevők számának csökkenése is.

Az enyhébb munkaerőpiaci szabályozások rugalmasabb környezetet biztosítanak a vállalatok számára, hogy hatékonyabban allokálhassák erőforrásaikat, gyorsabban pótolhassák a kiesett munkaerőt, és egyszerűbben leépíthessék a meglévő kapacitásfelesleget (Dabla-Norris et al. 2015). Azonban a flexibilitásnak nagy ára lehet, amelyet ebben az esetben a munkavállalók fizetnek meg.

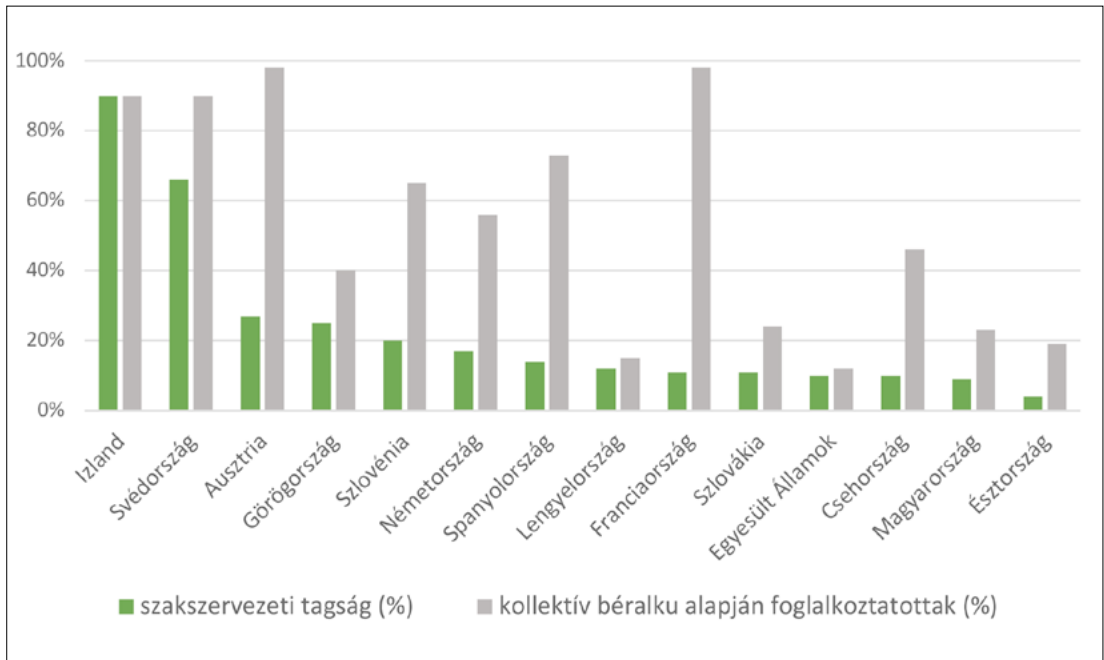
Ugyanez a helyzet a szakszervezetek számának csökkenésével is. A vállalatok számára a szakszervezetek jelenléte egyet jelent a munkavállalói jogok és érdekek kollektív érvényesítésével, amely magasabb munkaerőköltségekhez vezethet.

A szakszervezetek hiánya azonban kevesebb kollektív béralku, potenciálisan alacsonyabb béreket és rosszabb munkahelyi körülményeket jelent a munkavállalók számára. Ez az egyén szintjén alacsonyabb alkupozíció tömeges méreteket öltve könnyedén hozzájárulhat a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedéséhez.

Megvizsgálva a különböző országokban kibontakozó egyenlőtlenségi trendeket és a szakszervezeti tagság, illetve kollektív béralku keretében dolgozók számának alakulását, több kutatás is bebizonyította, hogy a szakszervezetek jelenlétének csökkenése és a kereseti egyenlőtlenség növekedése között szoros összefüggés tapasztalható (Frederiksen–Poulsen 2010; Visser–Checchi 2011).

A 18. ábra egyes OECD-országok szakszervezeti tagjainak arányát mutatja a munkavállalók számához viszonyítva, illetve a kollektív béralku keretében dolgozók számát az összes dolgozó arányában. Megfigyelhető, hogy hazánk mind a szakszervezeti tagság, mind a kollektív béralku keretében foglalkoztatottak tekintetében elmarad a többi országtól.

18. ábra: Szakszervezeti tagság és kollektív béralku egyes OECD-országokban, 2016

Forrás: OECD Statistics (2018a)

Az élen olyan országok járnak, mint Izland vagy Svédország, ahol a munkavállalók nagy része szakszervezeti tag, és ahol kollektív béralku keretében foglalkoztatják a dolgozók több mint 80%-át.

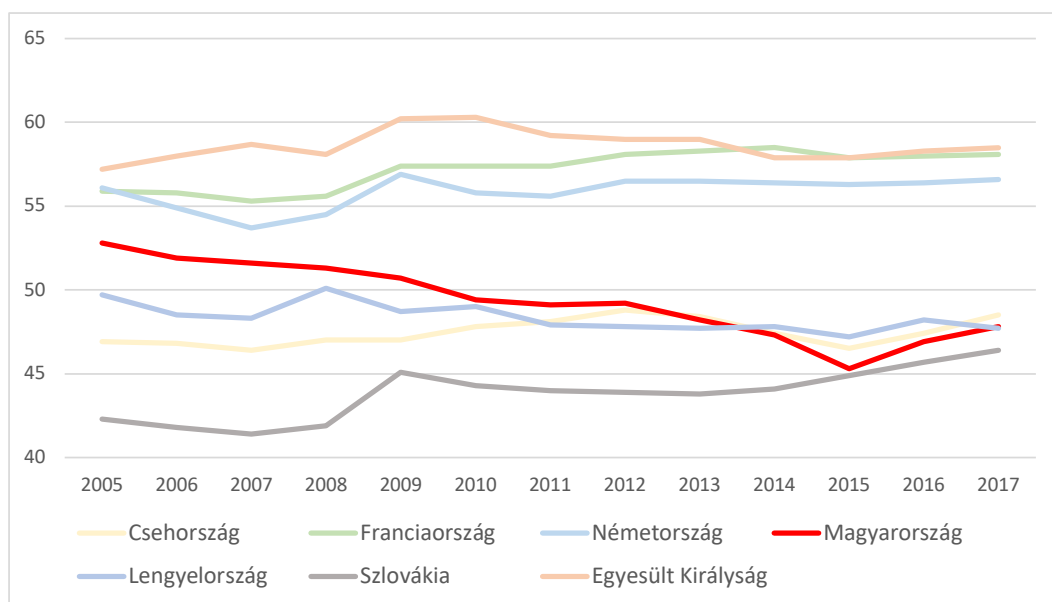
Figyelemre méltó még Franciaország, illetve Ausztria esete, ahol a szakszervezeti tagság alacsony szintje a kollektív béralku keretében foglalkoztatottak rendkívül magas arányával párosul. Ez jól mutatja, hogy a magas szakszervezeti létszám nem feltétele a jó alkupozíció megteremtésének és a kollektív megállapodások létrejöttének.

5.3. A bérhányad csökkenése és a járadékjövödelmek rendszere

Mind a fejlett nyugati országokban, mind a közép- és kelet-európai gazdaságokban megfigyelhető tendencia a bérhányad, azaz a munkajövödelmek részesedésének csökkenése az összes megtermelt jövödelemből. A bérhányad megmutatja nekünk, hogy a munkajövödelemből élők az összes bruttó hazai össztermék hány százalékát viszik haza. Ennek fényében vizsgáljuk meg a bérhányad alakulását az egyes nyugat-európai országokban, illetve a visegrádi négyek tekintetében.

A 19. ábrán jól látható, hogy a 2005-ös szinthez képest jelentősen csökkent a munkajövödelmek aránya a magyar GDP-ben.

19. ábra: A munkajövödelmek aránya a GDP-ben, 2005–2017 (%)

Forrás: International Labour Organization Statistics (2017)

Míg korábban a V4-ek közül a legmagasabb bérhányaddal rendelkezünk, mára nagyjából hasonlóan alacsonynak mondható szinten van a mutató. Ugyancsak jól látszik, hogy a V4-eknél jellemzően kb. 10 százalékponttal alacsonyabb a munkajövödelmek részesedése a GDP-ből, mint a nyugati országoknál. A munkajövödelmek aránya

a GDP-n belül 2015 óta növekszik Magyarországon, ám korai lenne tendenciáról beszélni 3 év távlatában.

Ha csökken a bérhányad, növekszik a más módon kapott jövedelmek – kamatjövedelmek vagy a tőkejövedelem – részaránya a GDP-n belül. A marxi *kizsákmányolás elmélete* egy túlegyszerűsített, nulla összegű játékot feltételez, amelyben, ha a munkásosztályt megfosztjuk jövedelmeitől, azzal egyértelműen a tőkésosztály gazdagodását segítjük elő (Bod 2018).

Bár a modern társadalomtudomány búcsút intett az osztályharcelméletnek, a bérhányad csökkenése valamelyest mégiscsak a tehetősebb rétegek gazdagodásához vezet. Annak érdekében, hogy ezt megértsük, meg kell ismerkednünk a járadékelmélettel.

A járadékelmélet első képviselője David Ricardo, aki 1817-ben *Principles of Political Economy and Taxation* című könyvében különbséget tesz bér, profit és járadék között (Szelényi 2017). Ricardo a földjáradék elméletét alkotta meg, miszerint a föld olyan szűkös erőforrás, amelynek kereslete az emberek számával exponenciálisan növekszik, így a föld tulajdonosának nem kell semmit tennie, hogy magasabb jövedelemre tegyen szert. Az extra jövedelemért tehát nem kellett többet dolgoznia sem többet befektetnie, így ez nem bérjövedelem, nem is tőkejövedelem, hanem egy harmadik kategória, az ún. *járadékjövedelem*. Ezen elméletet Joseph Stiglitz (2012) egészíti ki a XXI. század igényeire szabva, és azt mondja, hogy a járadékjövedelem fő forrása ma már nem maga a föld, sokkal inkább a rajta található ingatlan vagy a birtokolt terület alatt lévő nyersanyag.

A járadékelmélet harmadik képviselője, Aage Sorensen szerint a járadék olyan jövedelmek összessége, amelyeket a versenypiacon szereshető jövedelem felett realizálnak. (Bod 2018). Így tehát járadékjövedelem akkor születhet, ha a szabadversenyt valamilyen korlátozás éri. Ilyennek minősülnek a kartellszerű piaci korlátozások vagy a monopóliumhelyzetek kialakulása.

De a piacot korlátozó tényezők nem csak a tőkés oldaláról valósulhatnak meg. Felfogható korlátozásnak a szakszervezetek által kötött béralku is, azaz a kollektív béralku által kialakuló bértöbblet is járadéknak minősül (Szelényi 2017).

Ahogy azonban már korábban láthattuk, bizonyos országokban, mint például Magyarországon, a szakszervezetek aktivitása visszaszorult, és így a kollektív béralku is kevesebb esetben valósul meg. A többletmunka vagy többletbefektetés nélkül elérhető járadékok rendszerében tehát a dolgozók által kivívható bértöbblet mint járadék kevéssé érvényesül ezen országokban. Azonban az olyan tőkeigényes járadékképes

aktívák, mint az ingatlan, a föld, vagy a piaci korlátozások árán szerzett monopólium, mind egyre növekvő jövedelmet teremtenek a jobbra vagyonosabb rétegeknek.

Így amíg az alsóbb jövedelmi rétegek elveszítik járadékaikat, addig a nagyobb vagyonnal rendelkező társadalmi osztályok megtarthatták maguknak járadékképes aktívaikat, ami végül a jövedelem egyenlőtlenebb eloszlásához vezetett (Bod 2018).

5.4. Az örökölt vagyon jelentősége

A vagyon felhalmozásának két fő útját ismerjük: a munkát és az örökösödést (Piketty 2015). A már említett járadékképes aktívák, mint az ingatlan, a pénzügyi instrumentumok vagy az üzletrészek, átörökíthetők, így jövedelemszerző képességüknek a következő generációk is láthatják a hasznát.

De milyen hatással van a jövedelem eloszlására a vagyon örökösödése abban az esetben, ha a tőkehozam tartósan és jelentősen meghaladja a gazdaság növekedési ütemét? Ahogy Thomas Piketty (2015) fogalmaz: „A múlt tendenciaszerűen felfalja a jövőt: a múltból származó vagyonok mindenféle befektetett munka nélkül is automatikusan gyorsabban növekednek, mint a munkából megtakarítások révén származó vagyon” (Piketty 2015: 38).

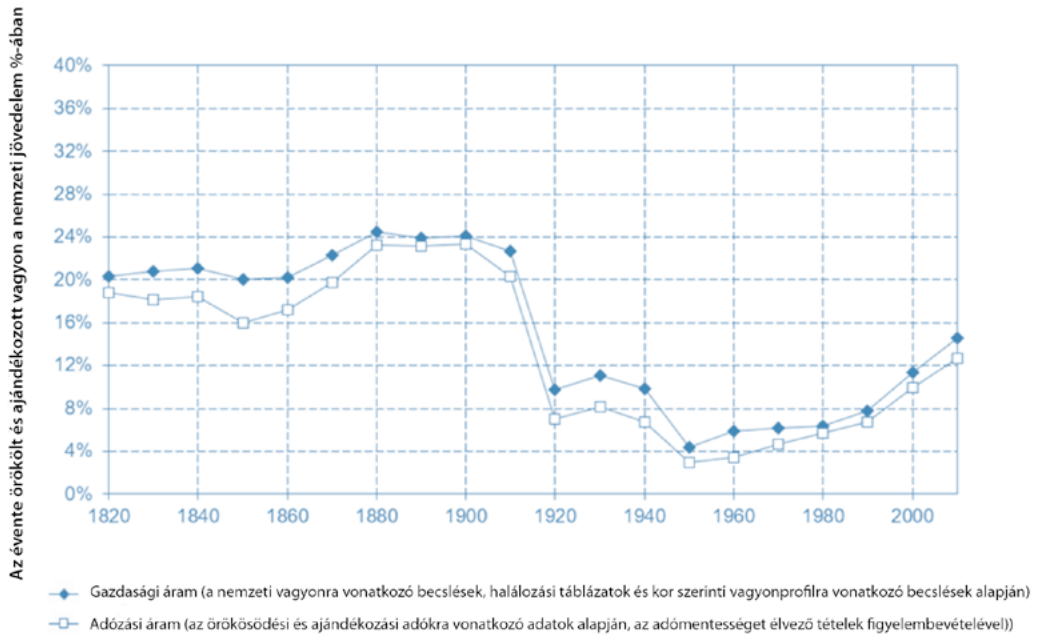
Bár korábban láthattuk, hogy a szakértelemért fizetett többlet révén milyen meredeken növekednek a magas hozzáértést igénylő munkakörökért kapható fizetések, az örökösödésből származó vagyont (és ezáltal jövedelmet) nem szabad alábecsülnünk.

Számos nyugat-európai fejlett gazdaságban egyre nagyobb szerepet tölt be az örökösödés a jövedelmi struktúra alakításában. Az alábbi ábra a Franciaországban megfigyelhető örökösödés mértékének változását mutatja a nemzeti jövedelem százalékában.

Az örökölt vagyon Franciaországban egészen az 1910-es évekig a nemzeti jövedelem csaknem negyedét tette ki, aztán 1950-re 5% alá zuhant. Ekkor kezdett el kibontakozni az a gondolat, hogy vége az örökösödések korának, és a tőke már inkább az egyén megtakarításának eredménye.

Azóta viszont folyamatos, töretlen növekedést mutat, és 2010-ben már ismét a nemzeti jövedelem 15%-át tette ki az öröklésből származó tulajdon. Piketty (2015) szerint az örökölt vagyon mértékében további növekedésre lehet számítani, és nem kizárt, hogy az 1910-es évek extrém vagyonátöröklődései a jövőben visszatérnek.

20. ábra: Az örökölt vagyon éves árama Franciaországban a nemzeti jövedelem százalékában (1820–2010)

Forrás: Piketty (2015: 402)

Bár a Franciaországhoz hasonló kutatás nem született Magyarországon, a vagyon egyenlőtlen elosztásából lehet következtetni az örökösödés okozta egyenlőtlenségekre. A Kolosi és Fábián (2016) által végzett számítások alapján a magyar háztartások fele lényegében nem rendelkezik jelentősebb mobilizálható vagyonnal.

Számukra nem lehetőség, hogy gyermekeiket öröklés útján juttassák jövedelmi előnyhöz. A vagyoni középrétegnek nevezhető réteg, amely 7 és 70 millió forint közötti vagyonnal rendelkezik, a háztartások közel 45%-ára tehető. Az ő gyermekeik már kapásból bizonyos vagyonnal indulhatnak az örökösödés útján, ám a legjelentősebb előnyt talán a felső 5% vagyonának átörökítése adhatja a következő generációk számára.

A több mint 70 millió forinttal rendelkezők táborába tartozó 5% körülbelül 200 ezer háztartást jelent Magyarországon. Az ő vagyonuk átlagosan 133 millió forintot tesz ki, ami a mediánvagyon körülbelül 13-szorosának felel meg (Kolosi-Fábián 2016). Ekkora vagyontömeg az átlagkeresettel számított 50 év munkaviszony során akkumulálódik, ami jól érzékelteti az így létrejövő jövedelmi egyenlőtlenség mértékét.

5.5. Állami intézkedések (vagy azok hiánya)

Az eddig említetteken kívül van egy fontos szereplő, akinek befolyásoló szerepe sok esetben rendkívüli jelentőséggel bír a jövedelmi egyenlőtlenségek alakításában. Ez a szereplő nem más, mint az állam. Joseph Stiglitz (2012) például azt írja könyvében, hogy a túlzott jövedelmi egyenlőtlenség éppannyira gazdaságpolitikai lépések eredménye, mint amennyire a piaci körülményeké.

Ez belátható az eddig felsorolt tényezők tekintetében is. A technológiai fejlődés miatt növekedő szakértelemért fizetett bértöbblet esetén dönthet úgy az állam, hogy oktatási rendszerét megreformálja és több pénzt fektet bele.

Ennek hatására potenciálisan növekszik a magasabb végzettséggel rendelkezők száma, így a bértöbblet már nem egy szűk kör privilégiuma marad, hanem a szélesebb tömegek által is elérhetővé válik ez a jólétet növelő *járadék*. Ha azonban az állam nem fektet eleget az oktatásba, vagy akár bizonyos szegmenseit tandíjkötelessé teszi, azzal hozzájárul a képzetlen munkaerő, így az alacsonyabb jövedelműek számának növekedéséhez.

Az OECD legújabb oktatással kapcsolatos jelentéséből kiderül, hogy 2015-ben Magyarországon az oktatási ráfordítások a GDP 3,76%-át tették ki. Ezzel az OECD 36 országa közül hazánknak hátulról a 4. helyet sikerült elcsípnie (OECD 2018b).

A 2019-es évi költségvetési tervezetben sem láthatunk változást ebben a tekintetben. Míg a kormány 4,1%-os gazdasági növekedéssel számol, az oktatási kiadásokat nominális értéken mindössze 36 milliárd forinttal tervezi emelni. A kormány erre az évre szóló inflációs előrejelzésével számolva ez reálértéken 2,6%-os ráfordításcsökkenésnek felel meg (parlament.hu, 2018).

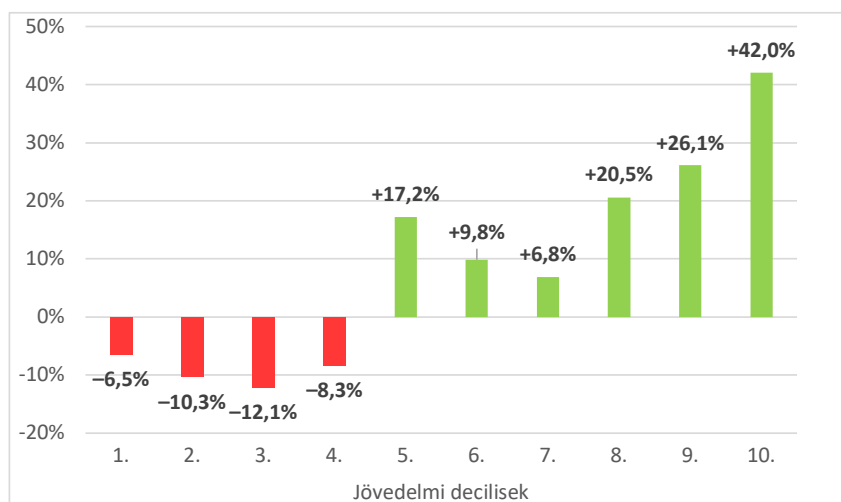
Tovább vizsgálva az állam befolyását a jövedelmi egyenlőtlenségre, a munkaerőpiaci szabályozások terén is jelentős hatást fedezhetünk fel. Gondoljunk csak az alsóbb jövedelmi rétegeket védő minimálbér jelenlétére, növelésére, vagy a munkanélküli-segély és a betegszabadság mint szociális transzferek meglétére. Magyarországon az elmúlt években jelentősen növekedett a minimálbér, ez jó hírnek számít a jövedelmi ranglétra alján elhelyezkedő rétegek számára. Ami azonban árnyalja a képet, az a közfoglalkoztatott több mint 100 ezer ember rendkívül alacsony bére, amely átlagban a minimálbér 60%-át sem éri el (KSH, 2018c).

Ugyancsak nagy hatással van a munkaerőpiacra, hogy az állam munkáltatóként az összes munkavállaló közel ötödének, azaz majdnem 850 ezer embernek nyújt megélhetést Magyarországon. Az állami szférában dolgozók által elérhető életszínvonal nagyban meghatározhatja az országban kialakuló középosztály helyzetét. Az elmúlt 25 évben azonban a közszférában mindössze 3%-kal növekedtek a reálkeresetek, míg a magánszférában 27%-os növekedés volt megfigyelhető (Domokos–Jakovác–Németh 2016). A fizetések növekedési ütemének ilyen drasztikus eltérése is tovább növelheti a jövedelmi egyenlőtlenségek jelenlegi szintjét.

Az adórendszer működése is kulcskérdés az újraelosztás mértékének meghatározása során. Míg a jövedelem egyenlőbb elosztását segítő progresszív adók vagy tulajdont terhelő adók csökkenthetik, addig a Magyarországon is használatos egykulcsos adó vagy magas fogyasztási adók növelhetik az egyenlőtlenséget. Fontos még megemlíteni a szabadpiaci jövedelmeken felül szerzett *járadékok* – mint a szociális transzferek – egyenlőtlenségre kifejtett hatását.

A 21. ábrán jól látszik az egyes jövedelmi tizedek által kapott társadalmi jövedelem változása 2010-ről a 2016-os évre. A társadalmi jövedelemben olyan járadékelemek tartoznak, mint a családdal, gyermekekkel kapcsolatos ellátások, munkanélküli-ellátások, öregségi és hozzátartozói ellátások, rokkantsági ellátások és egyéb szociális ellátások.

21. ábra: Az egyes jövedelmi decilisek társadalmi jövedelmének változása 2010 és 2016 között %-ban

Forrás: KSH (2018a)

Az ábráról leolvasható, hogy ezen transzferek átlagos egy főre jutó mértéke csökkent a társadalom szegényebb tizedeiben, míg a magasabb munkajövedelemmel rendelkező tizedek esetében növekedett. A legnagyobb mértékben a legtehetősebb tized szociális transzferei nőttek. Náluk átlagosan közel másfélszer akkora támogatásra lehetett számítani 2016-ban, mint 6 évvel korábban.

A fent említett tényezőket figyelembe véve azt valószínűsíthetjük, hogy Magyarországon az elkövetkezendő években továbbra is növekedni fognak a jövedelmi egyenlőtlenségek. Ezt alátámasztja a felsőfokú végzettséggel rendelkezők jelentős bértöbblete, a szakszervezetek alacsony aktivitása, a munkából származó bérjövedelem összjövedelemből való hányadának csökkenése, a vagyon egyenlőtlen elosztása, az adórendszer progresszivitásának hiánya, az állami transzferek aránytalan változása és a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésére tett állami lépések hiánya.

6. Összefoglalás

Munkám során igyekeztem bemutatni a jövedelmi egyenlőtlenség Magyarországon tapasztalható szintjét, a fiatalok erről alkotott percepcióit és véleményét, illetve az egyenlőtlenség lehetséges változási irányát. A dolgozat három fő kérdését az alábbiakban röviden megválaszolva összegezném a legfőbb megállapításokat:

1. Mekkora ma Magyarországon valójában a jövedelmi egyenlőtlenség?

A 3. fejezetben a jövedelmi egyenlőtlenségekről készült nemzetközi és hazai statisztikákat elemeztem, amelynek során kiderült, hogy bár Magyarországon növekedtek az elmúlt években a jövedelmi egyenlőtlenségek, ezek szintje nemzetközi összehasonlításban nem számít kirívóan nagyoknak. Az EU országait vizsgálva a dél-európai országok rendelkeznek a legnagyobb jövedelmi szakadékkal, ám a jólétük miatt sokat irigyelt nyugat-európai országok nagy része is túltesz rajtunk ebben a tekintetben.

Ugyanakkor Tóth (2016) kutatásából kiindulva megállapítottam, hogy a jövedelme szerint magyar középosztálynak minősülő rétegek közel sem rendelkeznek a nyugati középosztályok vásárlóerejével vagy életszínvonalával. Mivel sok esetben a decens lét-hez sem elegendők forrásaik, inkább nélkülözőnek, jövedelmi szegénynek számítana a magyar középosztály jelentős része a nálunk fejlettebb országokban.

2. Mit gondol a baranyai fiatalság a ma Magyarországon tapasztalható jövedelmi egyenlőtlenségről?

A percepciók felmérésére kérdőíves kutatást végeztem a baranyai fiatalok körében, melynek eredményeit a 4. fejezetben taglaltuk. Az általunk megvizsgált mintában részt vevők jelentős része túlzottan nagynak tartja a jövedelmi egyenlőtlenségeket Magyarországon, csakúgy, mint a 90-es években készült felmérések során is.

A megkérdezett fiatalok nagy része érzi a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedését az elmúlt 10 évben, és szeretné, ha a tendencia csökkenő irányt venne. Relatív preferenciakísérletünk során láthattuk, hogy a kitöltők jelentős része az egyenlőbb társadalmat preferálja, és bár sokak számára vonzó az Egyesült Államok imázsa, az ott uralkodó túlzott egyenlőtlenséget nem szívesen tapasztalnák meg. Összességében megjegyeztük, hogy a baranyai fiatalok jelentős részét az egalitárius szemléletmód jellemzi.

3. Milyen irányba változhatnak a jövedelmi egyenlőtlenségek az elkövetkező években?

A teljesség igénye nélkül megvizsgáltam a jövedelmi egyenlőtlenségekre ható fontosabb tényezőket, és arra a megállapításra jutottam, hogy Magyarországon minden jel arra mutat, hogy továbbra is növekvő jövedelmi egyenlőtlenségekkel számolhatunk. Megjegyezhetjük, hogy a növekvő egyenlőtlenség ellentétes a korábban bemutatott fiatal társadalom igényével, amely az egyenlőbb elosztást, az egyenlőtlenségek csökkenését preferálná.

Konklúzió

A történelem perspektívájából vizsgálva napjainkban számíthat az ember a valaha látott legnagyobb jólétre és kényelemre. 200 évvel ezelőtt a világon kevesebb mint 1 milliárd ember élt és az egy főre jutó GDP 200 dollár/fő körül alakult (Bradford de Long 1998).

Ma a világ népessége meghaladja a 7,6 milliárd főt és az átlagos egy főre jutó GDP már 2000-ben 6500 dollár felett volt. Az egy főre jutó megtermelt jövedelem azonban hatalmas kilengéseket mutat a különböző országok és jövedelmi csoportok tekintetében.

Az emberek életszínvonala, egészsége és jóléte a világ jelen társadalmában erősen függ a rendelkezésre álló jövedelmük mértékétől. Míg bizonyos csoportok jövedelmükből vagy vagyonukból kifolyólag élvezhetik a fejlődésnek köszönhető jólétet, addig ez

másoknak nem adatik meg. Ők hosszú távon a múltban ragadnak. Ez azt jelenti, hogy az ő életük a múltban elérhető jólét szintjén van maximálva, nem élvezhetik a jelen technológiai fejlődés könnyedségét, a kényelem szintjét vagy az egészségügy új vívmányait.

Az országon belüli egyenlőtlenségek fontos indikátorai lehetnek egy társadalom előrehaladottságának, fejlettségének. A mai világban az országok jólétének fejlődését főként nemzeti számláikon keresztül teljes kibocsátásuk, teljesítményük növekedésében mérjük. Véleményem szerint azonban nem a kibocsátás, a teljesítmény, vagy akár az átlagkereset határozza meg egy ország jólétét, hanem az adott ország legszegényebb rétegeinek életszínvonala.

Az a társadalom, amely nem figyel kevésbé szerencsés tagjaira, és nem érzi szükségét annak, hogy életszínvonalukat a korszellemnek megfelelő szintre hozza, saját polgáraitól tagadja meg a jelent és a jövőt.

A szolidárisabb országok igyekeznek ezt különböző újraelosztást segítő lépésekkel ellensúlyozni, hogy társadalmuk kollektíven élvezhesse a fejlődés gyümölcseit.

Elemzésünket figyelembe véve azonban Magyarország nem ezen országok közé tartozik. A társadalom peremére szorulóknak egyre többen vannak, míg úgy tűnik, a jövedelmi létra tetején állók zavartalanul növelik tovább jövedelmüket különösebb újraelosztási szándék nélkül. Az újraelosztás igénye ott motoszkál a kevésbé tehetős rétegek mindennapjaiban, beszélgetéseiben, a civil közösség megmozdulásaiban, sőt felmérés eredményeiben is, azonban ez egyelőre úgy tűnik, nem elég ahhoz, hogy megakadályozza a jövedelmi olló lassú, ám fokozatos szétnyílását.

Irodalomjegyzék

- Akerlof, G. – Yellen, J. L. (1990): The fair wage-effort hypothesis and unemployment. *The Quarterly Journal of Economics*, (105)2, 255–283, Oxford University Press. <https://bit.ly/2SIJLV>.
- Anderson, E. (2016): *Adam Smith on Equity*. In The Princeton Guide to Adam Smith, Princeton University Press. <http://www.havenscenter.org/files/E.%20Anderson.%20Adam%20Smith%20on%20Equality.pdf> (letöltve: 2018. 11. 03.).
- Andorka R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.

- Ariely, D. – Norton, M. (2011): Building a better America – One wealth quintile at a time. *Perspectives on Psychological Science*, 6, 9–12. <http://www.people.hbs.edu/mnorton/norton%20ariely%20in%20press.pdf> (letöltve: 2018. 10. 20).
- Arneson, J. R. (1992): Is socialism dead? A comment on market socialism and basic income capitalism. *Ethics*, (102)3, 485–511.
- Atkinson, A. (2015): *Inequality What Can Be Done?* Cambridge, Massachusetts – London: Harvard University Press.
- Autor, D. H. (2014): Skills, education, and the rise of earnings inequality among the “other 99 percent”. *Science Magazine*, (344)6186, 843–851. <https://seii.mit.edu/wp-content/uploads/2014/05/Science-2014-Autor-843-51.pdf> (letöltve: 2018. 10. 06.).
- Bloomberg (2018): Norway Makes First Deposit to Huge Wealth Fund Since 2016, Bloomberg, 2018. 08. 01. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-01/norway-makes-first-deposit-to-massive-wealth-fund-since-2016> (letöltve: 2018. 11. 03.).
- Bod P. Á. (2015): *Bevezetés a gazdaságpolitikába*. Budapest:, Akadémia Kiadó Kft.
- Bod P. Á. (2018): Bérek, profitok és járadékok harca – magyar szemmel. *Századvég*, 88, 51–76. https://168ora.hu/data/cikkek/156/1565/cikk-156530/SZV_88_belivnyomda_1.pdf (letöltve: 2018. 10. 07.).
- Bradford de Long, J. (1998): *Estimates of World GDP*. One Million B.C. – Present. UC Berkeley. https://delong.typepad.com/print/20061012_LRWGDP.pdf (letöltve: 2018. 10. 11.).
- Bussings-Burks, M. (2003): *Influential Economists*. Minneapolis: The Oliver Press.
- CBO (2010): The Distribution of Household Income and Federal Taxes, 2010. <https://www.cbo.gov/sites/default/files/113th-congress-2013-2014/reports/44604-averag-etaxrates.pdf> (letöltve: 2018. 11. 03.).
- Csery P. (2016): *A társadalmi kohézió ereje*. Budapest: Méltányosság Politika-elemző Központ. http://www.meltanyossag.hu/files/meltany/imce/doc/kp_kohezio_120124.pdf (letöltve: 2018. 10. 04.).
- Dabla-Norris et al. (2015): Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective. Era, Kalpana Kochhar, Frantisek Ricka, Nujin Suphaphiphat, and Evridiki Tsounta, IMF, 2015. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf> (letöltve: 2018. 10. 06.).

- Domokos L. – Jakovác K. – Németh E. (2016): A közsféra munkaerőpiaci kihívásai. *Pénzügyi Szemle Online* (megjelent 2016. 04. 18.). <https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/a-kozsfera-munkaeropiaci-kihivasai> (letöltve 2018. 10. 22.).
- Fábián Z. (2015): Társadalmi rétegek, fogyasztási státuscsoportok Magyarországon. In Szivós P. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Jól nézünk ki (...?!)* Háztartások helyzete a válság után. TÁRKI Monitor jelentések 2014. Budapest: TÁRKI, 128–142.
- Fleischacker, S. (2013): *Adam Smith on Inequality*. In *The Oxford Handbook of Adam Smith*. Oxford University Press.
- Frederiksen, A. – Poulsen, O. (2010): Increasing income inequality: Productivity, bargaining and skill-upgrading In IZA Discussion Papers 4791. Institute for the Study of Labor, Bonn. <https://bit.ly/2EZMhac> (letöltve: 2018. 10. 06.).
- Hill, J. E. (2016): *Adam Smith's Equality and the Pursuit of Happiness*. Palgrave Macmillan.
- International Labour Organization Statistics (2017): Labour Income Share in GDP (%). Saját készítésű ábra. <https://bit.ly/2y5sW1g> (letöltve: 2018. 10. 07.).
- Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) (2010): *Társadalmi Riport 2010*. Budapest: TÁRKI.
- Kolosi T. – Fábián Z. (2016): Vagyoneloszlás Magyarországon. In Kolosi T. – Fábián Z. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. Budapest: TÁRKI, 98–112.
- Kolosi T. (1990): Egyenlőtlenségtudat nemzetközi összehasonlításban. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 1996*. Budapest: TÁRKI, 373–401.
- Koralewicz-Zębik, J. (1984): *The Perception of Inequality in Poland 1956–1980*. SAGE Social Science Collections. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0038038584018002005> (letöltve: 2018. 10. 20.).
- KSH (2011): 2011. évi népszámlálás területi adatok: Baranya megye, 11. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_03_2011.pdf (letöltve: 2018. 11. 03.).
- KSH (2018a): Az összes háztartás adatai jövedelmi tizedek (decilisek), régiók és a települések típusa szerint. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zh-c014b.html (letöltve: 2018. 10. 12.).
- KSH (2018b): Bruttó átlagkereset 2018. január–augusztus, gyorstájékoztató. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ker/ker1808.html> (letöltve: 2018. 10. 17.).

- KSH (2018c): A közfoglalkoztatás keretében foglalkoztatottak munkaügyi adatai (költségvetés). http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli038.html (letöltve: 2018. 11. 03.).
- Kumhof, M. – Ranciére, R. (2015): Inequality leverage and crisis. *American Economic Review*, (105)3, 1217–1245. <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.20110683> (letöltve: 2018. 09. 28.).
- Library of Congress (2012): What is the American Dream? <http://www.loc.gov/teachers/classroommaterials/lessons/americanream/students/thedream.html> (letöltve: 2018. 11. 03.).
- Mill, J. S. (1836): On the definition of political economy, and on the method of investigation proper to it. In *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy* (2nd ed.). London: Longmans, Green, Reader & Dyer.
- Molnár Sz. (2018): A negyedik ipari forradalom nem várt hatásai. *Új Magyar Közigazgatás*, (11)3, 51–62.
- Moore, H. (2018): Pope Francis understands economics better than most politicians. <https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2013/nov/27/pope-francis-inequality-biggest-issue-our-time> (letöltve: 2018. 10. 27.).
- OECD (2017): OECD Stat. (Database) Income Distribution and Poverty by Country. <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm> (letöltve: 2018. 10. 12.).
- OECD (2018b): Education at a Glance 2018. OECD Publishing, Paris. Elérhető innen: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en> (letöltve: 2018. 11. 03.).
- OECD Statistics (2016): Education and Earnings – saját készítésű ábra, az adatok elérhetőek innen: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EAG_EARNINGS# (letöltve: 2018. 10. 06.).
- OECD Statistics (2018a): Collective Bargaining – saját készítésű ábra, az adatok elérhetőek innen: <http://www.oecd.org/els/emp/collective-bargaining.htm> (letöltve: 2018. 10. 06.).
- parlament.hu (2018): Törvényjavaslat Magyarország 2019. évi költségvetéséről. <http://www.parlament.hu/irom41/00503/00503.pdf> (letöltve: 2018. 10. 31.).
- Piketty, T. (2015): *Tőke a 21. században*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Pinkasz A. (2012): A jövedelemegyenlőtlenség mint a gazdasági válság eredete. *Fordulat*, 17, 10–27.

- Politico (2013): President Obama on inequality (transcript). *Politico*, 2013. 12. 04. <https://www.politico.com/story/2013/12/obama-income-inequality-100662> (letöltve: 2018. 10. 27.).
- portfolio.hu (2017): Elképesztő: tízszeres jövedelmi különbség van a magyarok között. *Portfólió*, 2017. 12. 14. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/elkepeszto-tizszeres-jovedelmi-kulonbseg-van-a-magyarok-kozott.269803.html> (letöltve: 2018. 10. 14.).
- Rawls, J. (1997): *Az igazságosság elmélete*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Ray, J. (2017): Peace, Security Still Out of Reach for Many Worldwide, Gallup Survey, 2018. <https://news.gallup.com/poll/235391/peace-security-reach-worldwide.aspx> (letöltve: 2018. 10. 25.).
- Róbert P. (1994): Egyenlőtlenségtudat. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1994*. Budapest: TÁRKI, 311–333.
- Roemer, J. (1998): *Equality of Opportunity*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Sági M. (1996): Egyenlőtlenség és egyenlőtlenségtudat. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. Budapest: TÁRKI, Századvég, 528–560. <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a900.pdf> (letöltve: 2018. 10. 20.).
- Sen, A. (1990): Az egyéni szabadság mint társadalmi elkötelezettség. In *New York Book Review*, június 14. http://www.esely.org/kiadvanyok/1992_1/azegyeni_szabadsag.pdf (letöltve: 2018. 10. 07.).
- Smith, A. (1759): *Theory of Moral Sentiments* (2 ed.). Strand & Edinburgh: Millar, A. – Kincaid, A. – Bell, J. Retrieved 26 May 2014.
- Stiglitz, J. E. (2012): *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. London, New York: W. W. Norton & Company.
- Szelényi I. (2017): Adalékok a járadékok és egyenlőtlenségek oksági kapcsolatához – 1. rész. Megjegyzések a járadék elmélet-történetéhez, Mihályi P. – Szelényi I., 2017. https://www.mkt.hu/wp-content/uploads/2017/03/Szelenyi_Ivan.pdf (letöltve: 2018. 10. 07.).
- Szelényi I. – Mihályi P. (2016): Az egyenlőtlenségek valódi természetéről. *Mozgó Világ*, 11. sz. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MozgoVilag_2016_2/?pg=476&layout=s (letöltve: 2018. 10. 11.).

- Tóth I. Gy. (2016): Középosztály(ok) helyzete Magyarországon és Európába. In Kolosi T. – Fábíán Z. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. Budapest: TÁRKI, 75–95.
- Vaughan-Whitehead, D. et al. (2016): Is the world of work behind middle class re-shuffling? In *Trends in the world of work: what effects on inequalities and middle-income groups*. Vaughan-Whitehead, D. – Vazquez-Alvarez, R. – Maitre, N. 1–38. http://www.oit.org/wcmstp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-brussels/documents/genericdocument/wcms_455740.pdf (letöltve: 2018. 10. 20.).
- Visser, J. – Checchi, D. (2011): Inequality and the labor market: Unions. In *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford. <http://checchi.economia.unimi.it/pdf/un44.pdf> (letöltve: 2018. 10. 06.).
- WHO (2008): Health equity through action on the social determinants of health, 31. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43943/9789241563703_eng.pdf;jsessionid=8A349FDC5AC4BA43D81904F88F411194?sequence=1 (letöltve: 2018. 10. 07.).
- Wright, E. O. (2000): *Class, Exploitation and Economic Rents: Reflections on Sørensen's "Toward a Sounder Basis for Class Analysis"*. Wisconsin. <https://www.ssc.wisc.edu/~wright/Rents.PDF> (letöltve: 2018. 10. 07.).